

Dij Frisia

Tydskrift foar Fryske Striid en Skriftekennisse

JIERGONG LXIX, nûmer 2

simmer 2020

ISSN 2352-8958

de Bodderstocht fan 7 maart 2020

(1)

(2)

PHILIPPE VAN PARIJS

(3)

IT IS MEI SIZZ
NET TE DWAA

N.A. Varkovester MSc/MA
dr. A.P. Watson

RAPPORT TAALPLAN

Ynnoedensuasje mei de stâten fan sân
yn it gebiet en fuortset ûndersyk

(4)

*Linguistic Justice for
Europe and for the World*

(5)

OXFORD

Makabere dûns om de
kearndoelen Frysk hinne

Des. Th. Dykstra
Itens, desimber 2017

Byskriften:

- 1: Douwe Kalma: it Frysk as iennichste amtlike taal en it Hollânsk as bytaal!
- 2: Fryslân boppe en it Frysk earste taal!
- 3: It is mei sizzen wier net te dwaan!
- 4: Tom Dykstra is foarsitter fan de FFU.
- 5: Philippe Van Parijs: talen hearre oeral op in rjochtfeardige wize brûkt te wurden.
- 6: Tom Dykstra: der is nuver mei de kearndoelen Frysk omsprongen.

Ús eigen Taal (34)

Sytze T. Hiemstra

Fryslân foarst en it Frysk keninginne (I)

Algemeine ynlieding

Der is yn de foarige iuw en yn dy fan no hiel wat skreaun en wreaun oer it plak fan Fryslân en it Frysk yn Nederlân en Europa. De oerheden fan Nederlân en Fryslân hawwe dêrby in belied fierd dat slim tekoartsjit om it Frysk kwantitatyf en kwalitatyf oerlibje te litten. Der kin sels praat wurde fan in stadige kulturele genoside op 'folk' en 'taal'. Dat begryp wurdt net foar it earst brûkt. Ien as de Amerikaanske Jongfries prof. Bearend Joukes J. Fridsma (1905-2005)¹ hat dat earder al neamd. Om de taalmoard op it Frysk te bestriden, rôp er yn 1991 de Fryske beweging op ta mear radikalisme² en aktivisme.

Al yn 1916 wie de *Jongfryske Mienskip* fan Douwe Kalma (1896-1953) fan betinken dat it Frysk de iennichste amtlike taal yn Fryslân hearde te wurden. It eindoeel fan de taalstriid moast de folsleine hearskippij fan it Frysk yn Fryslân wêze mei it Hollânsk op 'en heechsten as bytaal. In grut strider foar Fryslân en it Frysk lykas Eeltsje Boates Folkertsma (1893-1968) waard ynspirearre troch de Jongfryske beweging en achte it yn 1929 needsaaklik dat Fryslân selsbestjoer krige en dat it Frysk dêr de earste offisjele taal waard.³ Wy binne no hûndert jier fierder en noch altiten wurdt der fandat net goed en harke en effektyf hannele troch de ferantwurdlike politisy en oerheden yn Nederlân.

Sa wurde de foar *Fryslân en it Frysk oangiene ferplichtings út de 'Framework Convention for the Protection of National Minorities'*⁴ en it 'European Charter for Regional or Minority Languages'⁵, net, amper of fierste let neikommen.⁶ Dy tige sloppe, slim ferwaarleazgjende lanlike en provinsjale polityk hat in stikmannich Fryske organisaasjes der ûnder mear yn 2008 ta brocht om in 'Oanfalsplan Frysk'⁷ te skriuwen,

[ferfolch begjint op side 5]

Sytze T. Hiemstra

¹ Bearend Joukes Fridsma, *Nea ferbrutsen bân. 60 jier Fryske Aksje yn Amearika* (Ljouwert: De Tille, 1991; 368 siden): 'Men soe de beweging gâns mear aventoer, fantasij, radikalisme en aktivisme tawinskje. Der soe by it oankloppen yn De Haach folle mear klam lein wurde moatte op de rjochten fan de minske en de misdiedigens fan de aloan oanboazjende genoside (s. 8).

² Radikaal hâldt yn dat de oarsprong fan de kulturele genoside folslein by de woartel (Lat.: radix) oanpakt wurde moat, dan allinnich rekket men de woartel (de ûnderdrukkende steatsferhâldings) echt yn it lid.

³ Sjoch bgl. Sytze T. Hiemstra 'Jongfriezen yn aksje foar ûnderjocht en foarming yn it Frysk (I): 1915-1945'; yn: *Nij Frisia*, jrg. LXIV, nû. 4, des. 2015 (jubileumnûmer 'Hûndert jier Jongfryske Mienskip'), s. 20-21 (Frysk iennichste amtlike taal; Hollânsk bytaal), 35 (selsbestjoer), 43 (genoside), 76 (genoside). De brosjuere fan Folkertsma hie as titel 'Selsbistjûr for Fryslân' (1930).

⁴ Titel yn de Hollânsktalige wjergader: *Kaderverdrag inzake de Bescherming van Nationale Minderheden*. In Frysktalige oersetting is makke troch drs. Sytze T. Hiemstra: *Ramtferdrach foar de Beskerming fan Nasjonale Minderheden* (augustus 2010).

⁵ Titel yn de Hollânsktalige wjergader: *Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden*.

⁶ Sjoch bgl. Sytze T. Hiemstra, 'It "Europeesk Hânfêst" en it ûnderwiis yn it Frysk oan wjerskanten fan de steatsgrins, benammen yn ferbân mei de mooglikheid ta it oanspannen fan juridyske prosedueren (I), II), (III) (IV)'; yn: *Nij Frisia*, jrg. LXVI, nû. 3, sept. 2017 (diel I, s. 11-20); nû. 4, des. 2017 (diel II, s. 15-21); jrg. LXVII, nû. 1, maart 2018 (diel III, s. 15-21); nû. 2, juny 2018 (diel IV, s. 15-21). Ek: www.ffu-frl.eu: 'Aktiviteiten & Brieven', 2004-2019; passim.

⁷ Drs. S.T. Hiemstra (Feriening Frysk Underwiis; einredaksje) & drs. P. Bergsma (Pedagogysk Wurkferbân fan de Fryske Akademy), dr. J. van der Bij (Ried fan de Fryske Beweging), drs. T. Dykstra (Feriening Frysk Underwiis), prof. dr. R. Salverda (Fryske Akademy), dr. R.W. Valk (Ried fan de Fryske Beweging), *OANFALSPLAN FRYSK. Nei in fersterking fan de posysje fan it Frysk yn alle maatskiplike domeinen* (Drachten/Ljouwert: [eigen behear], okt. 2008; 100 siden).

Kolofon

Wy binne wiis mei jo kopij. Dat kinne bydragen wêze op it mêd fan Fryske striid, Fryske literatuer, Fryske skiednis, Frysk ûnderwiis, fersen en ferhalen. Foar it folgjende nûmer moat dy ynstjoerd wurde foar 1 septimber 2020. Samler: foar kopij op papier, drs. Piter Dykstra, Balthasar Bekkerstrjitte 7, 9123 JV MITSELWIER; digitale kopij: piter@dykstra.frl

Fêste meiwurkers

drs. Piter Dykstra, drs. Sytze T. Hiemstra, Ed Knotter en dr. Bertus Jans Postma. Korreksje: S.T. Hiemstra en E. Knotter. Opmeitsjen en technyske fersoarging: P. Dykstra.

Meiwurkers oan dit nûmer

drs. Tom Dykstra, Wytze de Boer, drs. Sytze T. Hiemstra, dr. Bertus J. Postma, Jaap Slager.

Postadres

Jongfryske Mienskip,
Postbus 719,
8440 AS IT HEARRENFEAN

Webstek

www.jongfryskemienskip.frl

E-postadres

jongfryskemienskip@gmail.com

Bankrekken

NL92 INGB 0001 0695 35
op namme fan:
Jongfryske Mienskip, IT HEARRENFEAN

Bestjoer

Sjoerd Groenhof, Chris van Hes (foarsitter), Sander Hoekstra, Wolter Jetten (skriuwer/skathâlder), Frâns Koning en Jos de Boer.

Fan de redaksje

Lit my begjinne mei my te ferûntskuldigjen by Wytze de Boer. Dy hat wat te lang wachtsje moatten op it pleatsen fan it artikel oer syn heit. Dat hie gjin ynhâldlike, lit stean persoanlike reden. It is in byldzjende skets fan it ferline dat de âldere Jongfriezen noch meimakke hawwe en dêr't de jongere Jongfriezen eins gjin oan fan hawwe. Fierders hawwe de lêzers ek rjocht op in ferklearing foar it ûntbrekken fan nûmer 4 fan *Nij Frisia* fan 2019. Om't de nûmers hieltiten letter útkamen, hawwe wy nei it printree meitsjen fan it foarige nûmer ynstimd mei it foarstel fan Wolter Jetten om in nûmer oer te slaan en sa wer op 'e tiid út te kommen.

Yn dit nûmer is Sytze Hiemstra efkes werom út it fere ferline en hat in pear artikels skreaun oer de politike, sosjale en filosofyske aspekten fan taal en hoe't it plak (eferstelling) fan it Frysk der yn dat opsicht útsjocht. Lês hjir mear oer *taalrjochtfeardigens* en it *Frysk as keuninginne* yn it heitelân. Sjoerd Groenhof docht ferslach fan de bodderstocht fan 7 maart 2020. De foto's bylke op de omslach fan dit nûmer. Yn it fjirde artikel *'It is mei sizzen net te dwaan'* fettet Tom Dykstra it sloppe taalbeleid fan ús lanlike en provinsjale oerheden gear. Hy konkludearret dat it pleit noch net ferlern is, mar: *it is mei sizzen net te dwaan*. Jaap Slager skriuwt syn kollum oer de wat los gearhingjende tinzen en de slavemoraal fan Trumpianen en oer de takomst fan it Frysk. Dat is no in foarbyld fan tige *linich Frysk*. Bertus Postma lit yn syn earste stikje sjen dat 'Tiden hawwe tiden' ek jildt foar de hâlding yn de Twadde Keamer foar it Frysk oer, mei hilde foar Harry van der Molen, dy't de foet by de kûle hâldt. Yn syn twadde stikje, dat de sensuer fan de LC net trochsteat koe, beskriuwt er dat der ûnder de boppetaal en de ûndertaal ek noch *ûnderstetaal* is: it Biltsk.

Wy hawwe de ôfrûne moannen in stille tiid hân troch de koroanamaatregels. Mar der sil wer in aksje fan 'Sis Tsiis' oan komme. It begjint mei in enkête oer it Frysk op skoalle, dy't eltsenien op de webstek fan 'Sis Tsiis': sistsiis.frl ynfolje kin. De resultaten binne daliks op dat webstek te sjen, sadat wy op 'e hichte bliuwe kinne fan de steat fan it Frysk op skoalle. Skoallen dy't it goed dogge (mar ek dy't it min dogge) komme sa yn it skynljocht. Dat sil dan wer yn nije aksjes op 'e dyk útrinne kinne ... **Doch mei en folje de enkête yn.**

In soad lêsnocht tawinske!

Piter Dykstra

By de foarside

Sneon 7 maart 2020 waard der nei trije jier wer in *Bodderstocht* holden (foto: S.T. Hiemstra). Sjoch it ferslach fan Sjoerd Groenhof oer dy tocht op side 12.

Douwe Kalma (1896-1953): Frysk as iennichste amtlike taal en it Hollânsk eventueel as bytaal!

dêr't ek wiidweidich (mei gâns ferwizings en noaten) omtinken yn jûn is oan dat ferline fan datoangeande en dat ek op provinsjaal nivo (Deputearre en Provinsjale Steaten) presintearre is. It hat dêrby bliken dien dat der in wrâld oan rapporten en nota's produsearre is, dy't ta amper wat fan 'echte' betsjutting laat hawwe.

Sa hat bygelyks it Frysk as fak en as fiertaal en de Fryske skiednis noch altiten gjin folslein en folweardich oanpart op al ús skoallen foar regulier en beropsûnderwiis dat te ferlykjen is mei it plak fan it Hollânsk en de Hollânske skiednis. Der is noch lang gjin echte 'lykweardigens' ('parity of esteem') mei in 'lykberjochting'⁸ oan it Hollânsk ('Nederlands'). It Haachske sintralistyske bewâld lit it op dat stik al twa iuwen lang ôfwitte en de eigen provinsjale oerheid hat gjin of amper wetjaand foech op dat mêd.⁹

It die gauris bliken dat der by fierwei de measte politisy en beliedsmakkers net foldwaande besef ('kennis' en 'fielen') en reeëns ta aksje ('wollen') oanwêzich wie (en noch net is) fan wat it betsjut om wier 'linguistic justice' te dwaan en te kommen ta in steatsstruktuer dy't foar Fryslân en it Frysk goede garânsjes jaan kin om te oerlibjen yn in hieltiten bedriigjender wrâld, wylst it bewarjen en fuortsterkjen fan de eigen identiteit fan de Friezen en it Frysk, fan 'ús folk' en fan 'ús taal', op it spul stiet.¹⁰ Soks is noch lang net oeral goed trochkrongen. Dat hat moai wis ek laat ta it negearjen fan it 'Manifest: Eigen taal ... earste taal!' fan de Ried fan de Fryske Beweging fan 16 novimber 1991, dus al wer fan

⁸ Sjoch ek : *Fan geunst nei rjocht. Einrapport fan de wurkgroep Frysk yn it offisjele ferkear* (Ljouwert, 1983, dat troch de Fryske Steaten oannommen is), benammen haadstik 2, 'Lykweardigens en lykberjochting', s. 49-61).

⁹ Sjoch bgl. it 'Nijsbrief oer 2003' fan de *Feriening Frysk Underwiis* ('FFU-jierferslach oer 2003', s. 1-9): 'Wy steane foar 'echte' lykberjochting en lykweardigens. De slûpende ûnderdrukking troch it befoarrjochte plak fan it Hollânsk moat op hâlde. Dat freget om in provinsjaal bestjoer dat der as earstferantwurdlike foar it Frysk, fûleindich en sûnder ophâlden tsjinoan giet. Alderearst yn eigen hûs, mar ek fier dêrbûten. Ús folksbestean, mei de taal as sintraal elemint stiet op it spul!' (s. 9).

¹⁰ Sjoch bgl. it 'Nijsbrief & Jierferslach oer 2018' (s. 1-11) fan de *Feriening Frysk Underwiis* (FFU): 'De FFU is yn 1987 oprjochte, giet dus syn 32-ste jiergong (!) yn en is noch lang net oerstallich. Yn de jierferslaggen fan de lêste pear jier (oan te klikken op ús webstek www.ffu-frl.eu ûnder "Ferslaggen" hawwe wy hieltiten mar wer omtinken jûn oan de sterk tekoartsjitten-de wet- en regeljouwing foar it Frysk yn it (hie) ûnderwiis. En by wat der al regele is, sjit it mar net op mei it effektyf ynfieren en kontrolearjen fan wat der fêstlein is. Dat kin ek sein wurde oer de nijste ûntjouwings op dat mêd: de nije *Bestjoersôfsppraak Frysk Taal en Kultuer 2019-2023* (BFTK). Troch de jierren hinne hawwe wy ûnderfûn dat de hazzen yn De Haach en ek yn Ljouwert op it mêd fan it Frysk net of hiel stadich rinne en dat soks struktureel liket te wêzen en te bliuwen. De *Ried fan de Fryske Beweging* (RfdFB) hat dêrom al yn juny 2018 in *skaadbestjoersôfsppraak* gearstald, dêr't yn stiet hoe't it wól moat en dy publikaasje fuortdaliks oanbean oan de Provinsje, sadat er brûkt wurde koe foar de werklike oerienkomst.

hast tritich jier lyn. It eint allegearre mei de ymplementaasje fan ús easken en rjochten as in lûs op in tarre presinning.

Dat kinne wy ús absolút net feroarloovje en it sil dus mei gauwens ta moatte op struktueren en maatregels dy't de Friezen en it Frysk wol slachfeardich en effektyf hoedzje en noedzje kinne. Oars hoecht it aanst net mear en is it wier te let!

Taalrjochtfeardigens

Earst wol ik wat sizze oer *taalrjochtfeardigens* ('linguistic justice') en wat dat foar ús betsjutte moatte soe en dêrnei wat oer de needsaak om fan Fryslân in selsstannige regio ('lân') binnen de Europeeske Uny te meitsjen dy't folslein sizzenkip kriget oer de foar eigen folk en taal fitale saken: **Fryslân foarst¹¹ en it Frysk keninginne¹²**.

In goede opstap jout in treflike stúdzje fan Philippe Van Parijs 'Linguistic Justice for Europa & for the World'¹³, dy't ús it neikomende foarhâldt (s. 202): '[...] let us remember that part of the point of adopting an territorial regime – and thereby preserving some inter-local linguistic diversity – is to show respect for linguistic communities by allowing them to make their language the **'queen'** [fetprint fan my, sth] of their territory, that is to make it the medium of political discourse for the political community that rules over that territory. I mentioned that there may often be good reasons to make the protected language a 'princess' rather than a 'queen', that is to make it the official language of a territorially defined political community that is not fully sovereign. But a specific variant of the so-called subsidiarity principle entails a presumption in favour of granting more political autonomy to territories that are linguistically distinct than to others similarly situated' (s. 202).

En oan de behearsking fan dy 'queen'taal moatte ambisjeuze easken steld wurde, want '[...] the less ambitious the interpretation of the degree of proficiency required for fair political participation in the 'queen' language and the harder it is to secure proficiency in that language relative to the stronger language against which it is being protected, the more significant the residual tension between parity of esteem and the local equalization of opportunities' (s. 204).¹⁴

De ferantwurdlike politisy hiene de Fryske taalsaken better flot en op in goed nivo regelje moatten. In echte

De *FFU* is oansletten by de *RfdFB* en dêr in advysorgaan fan. De *FFU* hat sadwaande ek meiwurke oan dy skaadbestjoersôfspraak [...]. Doe't de nije BFTK oan de ein fan it jier ûndertekene waard troch Ryk en Provinsje, wie der yn dy oerienkomst noch fierste min werom te finen fan de suggestjes fan de kant fan de *RfdFB* en de *FFU*. Ek it advysorgaan foar it Frysk DINGtiid wie frijwat kritysk. Om dy reden wie it needsaaklik dat de *RfdFB* kontakt socht hat mei leden fan de Twadde Keamer en is op 18 des. 2018 in petysje oanbean oan de Keamerkommissje foar Ynlânske Saken' (s. 1).

¹¹ D.w.s.: Fryslân *earst* (*foarst*: 'prins' of 'kening') mei de eigen taal as 'keninginne'.

¹² Dat komt wiidweidiger op it aljemint yn myn twadde artikel mei deselde titel.

¹³ Philippe Van Parijs, *Linguistic Justice for Europe & for the World* (Oxford: Oxford University Press, 1ste pr., 2011; paperback 2015; 299 siden): sjoch benammen de siden 166, 174, 194-196, 202-206. In Hollânsktalige oersetting fan dat boek is: Philippe Van Parijs, *Taal en rechtvaardigheid in Europa en de wereld* (Leuven: LannooCampus, 2015).

¹⁴ Yn de Hollânsktalige oersetting fan it Ingelsktalige boek mei as titel *Taal en rechtvaardigheid in Europa en de wereld* (2015): '[...] moeten we ons voor ogen houden dat de beslissing voor een territoriaal regime – en daarmee voor de bescherming van een bepaalde interlokale taaldiversiteit – gedeeltelijk daardoor werd verklaard dat men respect wilde tonen voor de taalge-

Eeltsje Boates Folkertsma (1893-1968): Fryslân selsbestjoer en it Frysk earste offisjele taal.

Fryslân Boppe en it Frysk Boppe ...

lykwaardigens is noch jimmeroan útbleau troch sleauwens, stadigens en in slim tekoart oan provinsjale trochsettingsmacht, dus oan selsbestjoer en eigen wetjaand foech.

Dat wie yn earder tiden gâns better. In lân as Switserlân hat syn frijheid oant hjoed-de-dei bewarje kinnen, wylst dy fan Fryslân sûnt de Midsiuwen ferdwûn is troch oare, sterk oerhearskjende en ûnderdrukkende machten.¹⁵

De Fryske frijheid

Dr. Oebele Vries is in gesachhawwend Frysk histoarikus en wittenskipper, benammen as it om de kennis fan de Fryske frijheid giet. Hy makket yn in artikel út 2015 ûnder de titel *Frisonica libertas*¹⁶ tige oannimlik dat de Fryske frijheid yn de lette Midsiuwen mear wie as allinnich politike frijheid, mear as it frij wêzen fan lânshearlike hearskippij. De Friezen wiene troch it ûntbrekken fan feodale ferhâldings ek noch *persoanlik* frij (*sosjale* frijheid; gjin liifeigendom) en *folsein autonoom* dan wol 'ryksûnmidlik' (polityk frij). Dat lêste hold yn dat de Friezen streekrocht ûnder it gesach fan it Hillige Roomske Ryk (de keizer) foelen. Soks joech it rjocht op beskerming tsjin oanspraken fan alle mooglike bedriigjende lânshearen, ek al stelde dy beskerming fan de kant fan it Ryk yn de praktyk amper wat foar. It ferskil mei Switserlân is grut, want dêr foarmen de Ryksprivileezjes en de 'ryksûnmidlikens' krekt wól it fûnemint fan de frijheid.¹⁷

meenschappen. Dat kon doordat men de mogelijkheid verschafte om de taal van die gemeenschappen de 'koningin' van hun grondgebied te maken en haar daardoor te verheffen tot het medium van het politieke discours van de politieke gemeenschap die over dat grondgebied regeert (5.5). Ik vermeldde al dat er vaak goede redenen voor kunnen bestaan om de beschermde taal slechts tot 'prinses' en niet meteen tot 'koningin' uit te roepen, ze met andere woorden tot de officiële taal van een territoriaal gedefinieerde politieke gemeenschap te maken die niet over volledige soevereiniteit beschikt. Maar een specifieke variant van het zogenaamde subsidiariteitsprincipe neigt ertoe taalkundig afzonderlijke grondgebieden meer politiek autonomie te verlenen dan andere gebieden die er voor de rest op lijken' (s. 215-216). [...] 'Hoe minder hoog men de lat echter legt voor de kennis van de 'koninginnetaal', die noodzakelijk is voor een adequate politieke participatie, en hoe harder het is – in vergelijking met die sterkere taal waartegen ze beschermd wordt – kennis van die taal te waarborgen, des te signifikanter de resterende spanning tussen gelijke achting en de lokale gelijkenschakeling van kansen is' (s. 218).

¹⁵ In ferhelderjende ferliking tusken de steatsfoarming yn Switserlân en Fryslân yn de lette Midsiuwen is makke troch Oebele Vries, 'Staatsvorming in Zwitserland en Friesland in de late middeleeuwen. Een vergelijking'. Yn: *Fryslân, staat en macht 1450-1650, Bijdragen aan het historisch congres te Leeuwarden van 3 tot 5 juni 1998* [red. J. Frieswijk, A.H. Huusen jr., Y.B. Kuiper, J.A. Mol, red.] (Hilversum/Leeuwarden: Verloren/Fryske Akademy, 1999, s. 26-42). Oebele Vries hat yn in lytse publikaasje oer de *Frijheid fan Fryslân I. De útsûnderlike oarsprong fan de Steaten fan Fryslân* ([Ljouwert:] provinsje Fryslân, febrewaris 2016; 28 siden) fannijs omtinken jûn oan in wierliken 'demokratyske' gong fan saken yn in heech ûntwikkele lân as Switserlân (s. 8-9). In goed jier letter ferskynt fan Vries it ferfolch *Frijheid fan Fryslân II. It frijheidsprivileezje út 1417 fan Roomsk-kening Sigismund foar de Friezen* ([Ljouwert:] provinsje Fryslân, 28 septimber 2017: 50 siden).

¹⁶ Sjoch ek: Sytze T. Hiemstra, 'Frisonica libertas: Fryske frijdom as eksimpel fan midsiuwske frijheid', yn: *Nij Frisia*, 'Ús eigen Taal (23)', jrg. LXVI, nû. 2, juny 2017, s. 8-11. Dat is in skôging oer in Ingelsktalich artikel fan dr. Oebele Vries 'Frisonica libertas: Frisian freedom as an instance of medieval liberty', yn: *Journal of medieval liberty*, 41: 2, 2015, s. 229-248.

¹⁷ Oebele Vries, 'Hoe middeleeuws Friesland zich profileerde met de Friese vrijheid', yn: *It Beaken*, jrg. 81, nû. 1/2, 2019, s. 3-14.

Yn tsjinstelling ta Switserlân foarme de *sosjale* frijheid neffens Vries de essinsje fan de Fryske frijheid. Yn alle gefallen oant likernôch 1350 en dat is de bloeitiid fan de Fryske frijheid. De Friezen hiene in grutte ôfgriis fan feodaliteit en fan persoanlike ûnfrijheid. In wichtich aspekt dêrfan wie it frij kiezen fan eigen rjochters. De Fryske frijheid moat sjoen wurde as in manifestasje fan in *kommunale* beweging yn Europa, rjochte tsjin de macht fan de feodale hearen yn de hege en lette Midsiuwen. Dy koe him it sterkste ûntwikkelje yn kontreien dêr't it sintraal gesach it swakste wie. Dêr is yn it hjoeddeiske Europa noch ien rjochstreeks oerbliuwsel fan: Switserlân.¹⁸

It ideaal fan de Fryske frijheid libbe oan de ein fan de achttjinde iuw koart mar ferheftich op as gefolch fan in heech oprinnend skeel tusken de revolúsjonêre Fryske folksfertsjintwurdigers en de Bataafske machthawwers yn De Haach oer it takomstich steatsbestel fan de Republyk Nederlân. De Fryske frijheid spile yn de jierren fan de Nederlânske revolúsje (1795-1798) wer op. De suver mytyske frijheidsleafde makke dat de provinsje Fryslân him troch middel fan syn bestjoerders utere tsjin it sintralisearjen fan it Nederlânsk bestjoer. It ferset tsjin dat 'ien-wurden' wie in lêste besykjen om de Fryske frijheid nij libben yn te blazen en it mei geweld delslaan fan dat stribjen wie it begjin fan de ein foar de Fryske frijheid as polityk ideaal.¹⁹

It provinsjale karakter fan de revolúsje fan 1795 hinget gear mei it federale karakter fan de *Republyk fan de Feriene Nederlannen*. Under de *Uny fan Utert* fan 1579 siet it bestjoer gauris yn in spagaat tusken de ienheid fan de gewesten ûnderling en it behâld fan de partikuliere belangen. Oan de iene kant fierden de provinsjes mei-inoar in bûtenlânsk en militêr belied 'als off zyluyden maer een provincie waeren', mar tagelyk bleauwen se soeverein op har eigen grûngebiet en bestie der gjin mienskiplike munt, belesting of definsjebudzjet. De leden fan de Steaten-Generaal fertsjintwurdigen alder earst harren eigen provinsje en wiene bûn oan de ynstruksjes fan har eigen efterban. Besluten waarden faak nommen op basis fan ienriedigens. As gefolch dêrfan liek eltse provinsje lykweardich en hie elts ien stim, mar feitlik hie Hollân – dêr't it grutste part fan de befolking

OANFALSPLAN FRYSK

Nei in fersterking fan de posysje fan it Frysk yn alle maatskiplike domeinen

Skrifwers:

drs. P. Bergsma (*Pedagogysk Wurkferbân fan de Fryske Akademy*)
dr. J. van der Bij (*Ried fan de Fryske Beweging*)
drs. T. Dykstra (*Feriening Frysk Underwiis*)
drs. S.T. Hiemstra (*Feriening Frysk Underwiis, eirredaksje*)
prof. dr. R. Salverda (*Fryske Akademy*)
dr. R.W. Valk (*Ried fan de Fryske Beweging*)

Yllustraasjes:

Ed Knotter

Drachten/Ljouwert,

Earste útjefte, okt. 2007
Twadde, oanpaste en útwreide útjefte, okt. 2008

021007/091008zth

Oanfalsplan Frysk (okt. 2008).

¹⁸ Oebele Vries, 2019, s. 13: 'De onlangs overleden historicus Peter Blickle spreekt in dit verband van een communale gordel in Europa, reikend van Midden- en Noord-Italië, met zijn vele stadsrepublieken, via Zwitserland en de Duitse vrije rijkssteden tot de boerenrepubliek Dithmarschen in het uiterste noorden van Duitsland. Tot deze gordel behoorde bepaald ook Friesland, ook al valt dit opvallenderwijs buiten het blikveld van Blickle.'

¹⁹ Jelte Olthof, 'Fries en vrij in revolutietijd', yn: *It Beaken*, jrg. 81, nû. 1/2, 2019, s. 15-30). Olthof (1983) is histoarikus, ferbûn oan de Ryksuniversiteit Grins en redakteur fan *It Beaken*.

²⁰ Gâns nijgjirrige oanfoljende ynformaasje is te finen yn: Jacques Kuiper, *Een revolutie ontrafeld. Politiek in Friesland 1795-1798* (Franeker: Uitg. Van Wijnen, 2002).

²¹ Yn it 'Landshuis' oan de Twibaksmerk te Ljouwert kamen de leden fan it Provinsjaal Bestjoer fan Fryslân gear.

De Amerikaanske Jongfries Bearend Joukes Fridsma (1905-2005) mei syn boek oer de **Nea ferbrutsen bân** (1991) mei Fryslân. Hy warskôget foar de 'aloan oanboazjende genoside' en 'soe wolle dat der yn it heitelânske fermidden in Martin Luther King of Nelson Mandela opstie'.

PHILIPPE VAN PARIJS

Linguistic Justice for Europe and for the World

OXFORD

Taalrjochtfeardigens, ek foar de Friezen en it Frysk ...

wenne en dat de measte kosten droech – de grutste ynfloed en macht.

Fanwegen syn eigensinnigens en de wegering om foar de wil fan Hollân te bûgen, gouwen de Fryske Steaten al sûnt de 17de iuw as in 'enfant terrible' fan it bûnsgenoatskip. De Friezen seagen Hollân as in oerseeesk gebiet en se hiene ek de minste ûnderfining hân mei in lânshearlik bestjoer. Se realisearren har dat se de ûnderhearrige partij wurde soene en dat it fergrutsjen fan de macht fan de Steaten-Generaal liede soe ta in útwreiding fan de macht fan Hollân. Fryske selsbewustens en erchtinkendheid spile in wichtige rol yn it konflikt tusken Hollân en Fryslân dat him yn de rin fan 1795 begûn ôf te tekenjen. De ferdieling fan de sitten soe net langer berêste op *evenredige* fertsjintwurdiging (elts gewest ien stim), mar neffens 'evenredigheid van haare bevolking', d.w.s. *proporsjoneel*.

De oerhearsking fan it gewest Hollân

Dêrmei waard de facto de dominânsje fan it gewest Hollân formeel fêstlein. Dy 'Nationale Vergadering' soe in direkte bedriging foarmje foar de autonomy dy't Fryslân altiten opeaske hie. Sa'n sintraal parlemint foarme in brek mei de *federalistyske* tradysje fan de Uny fan Utert en die de Fryske posysje binnen de Uny ûnderstek. It Fryske ferset wie net allinnich rjochte tsjin formele, konstitúsjonele argumenten, mar de Fryske folksfertsjintwurdigers foelen likegoed werom op de 'Fryske frijheid' en op wat hjoed-de-dei de *Fryske identiteit* neamd wurdt.

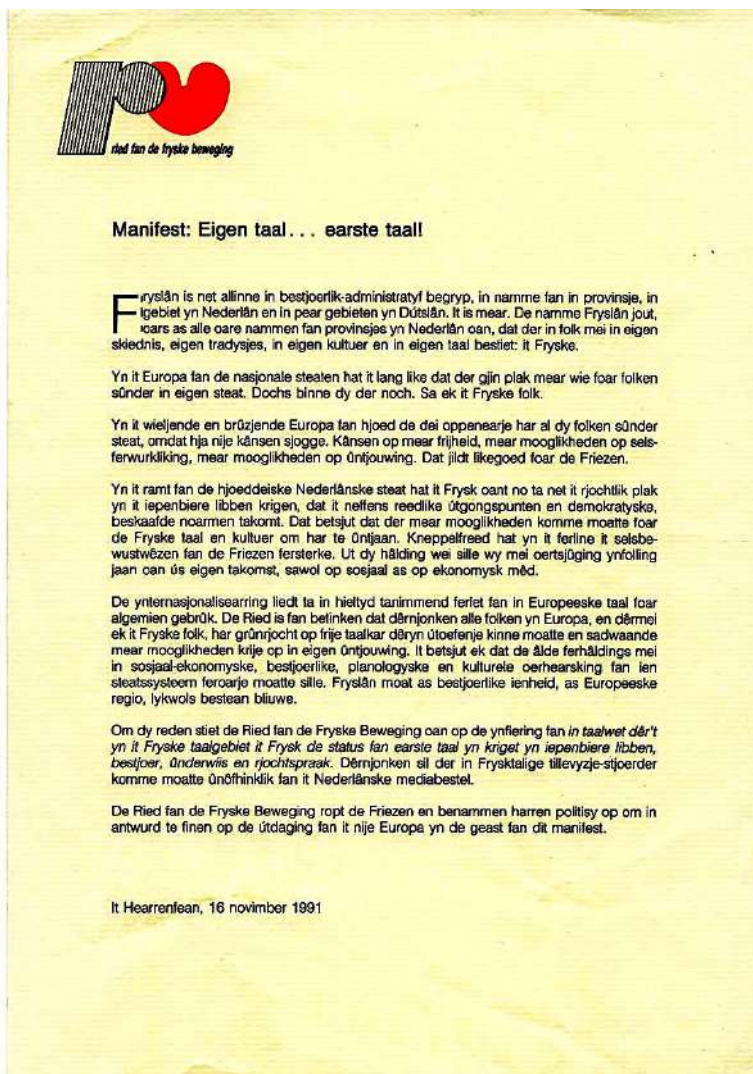
Sintraal yn it ferset stie de oertsjûging dat har gewest in aparte 'Friese natie' foarme, dy't bewenne waard troch in apart 'Fries folk'. De rjochten fan it Fryske folk soene skeind wurde troch in 'Nationale Vergadering' op te twingen. Radikale Hollânske revolúsjonêren tochten der oars oer en woene de gewestlike soeveriniteit folslein opheffe. De Fryske bestjoerders hiene lykwols gjin oanstriid om har dêrby del te lizzen en woene de kwestje yn in referindum oan de befolking foarlizze, dat boppedat ek noch yn oerienstimming wie mei it Bataafske ideaal fan de *folkssoeveriniteit*. Sa'n 54% fan de Fryske kiezers fersmieten it snoade Haachske plan en dêrby kaam de measte stipe út Eastergoa en Sânwâlden.²⁰ In Frixit of Frúttap fan Fryslân út de Uny (Republyk) kaam dêrmei ek tichterby. Binnen it radikale wrâldbyld fan (ek) Fryske 'patriotten' wie der lykwols mar plak foar ien 'Volk van Nederland' en net foar potinsjeel rivalisearjende folken as dat fan Fryslân. Yn jannewaris 1796 waard mei help fan it Frânske leger in steatsgreep organisearre, it Fryske 'Landshuis'²¹ beset

en 21 fertsjintwurdigers út harren funksje ûntslein. Sa makken radikale Fryske revolúsjonêren, ek noch ‘út namme fan it folk’, in ein oan de earste demokratysk keazen folksfertsjintwurdiging. De ‘coup’ makke likegoed in ein oan it ferset. It ideaal fan de Fryske frijheid fûn bûten ús provinsjegrinzen amper gehoar en op 1 maart 1796 kaam in nij keazen parlemint foar it earst byinoar yn De Haach.

It konflikt oer de gewestlike autonomy wie lykwols net fan de baan en foarstanners fan de ‘eenheidsstaat’ en dy fan it federalisme kamen hieltiten mear foarinoar oer te stean. Twa jier nei de ‘coup’ op it Lânshûs werhelle him yn De Haach mei help fan Frânske troepen in selde senario en waard in part fan de folksfertsjintwurdigers út de gearkomste set en daliks dêrnei de provinsjale soevereiniteit ôfskaft. Mei dat beslút kaam der in ein oan de autonomy fan Fryslân en de oare gewesten. Nei de steatsgreep fan Napoleon soe de provinsje Fryslân sels foar koarte tiid letterlik fan de kaart reage wurde, wie de eigen autonomy ferdwûn en libbe de ferneamde Fryske frijheid as in myte fierder.²²

De Hollânske assimilaasjepolityk

It ‘skeppen’ fan in Nederlânske sintralistyske ienheidssteat nei 1800 mei in hieltiten grutter wurdende oermacht fan ‘Hollânsk’ taligen, benammen yn it steatsnasjonale bestjoer (de ús bekende ‘Haachske helsdoarren’), mar likegoed yn it provinsjaal bestjoer, is suver de deaklap wurden foar it Frysk.²³ De politisy en bestjoerders wiene ornaris allegearre lju dy’t neat of amper wat mei it Frysk hiene, en oare, foar harren wichtiger, belangen neistribben. Se hawwe ús mei harren *assimilaasjepolityk* it Hollânsk mei grutte, tals-

Eigen taal ... eerste taal!

Fryske bilangen hwet to sizzen, it hie syn eigen steedhâlder en syn hegeskoalle, en bisette yn de Uny in earber, howol net it lieddende plak.

Oan dit steatsforbân is mei geweld in ein makke troch de Frânske revolúsje. Der bistiet gjin ûnienigens oer it feit, det it greate meartal fen de Friezen do de fuortsetting fen in federalistyske steatsbiwâld winske. Like min oer it feit, det Jakobynske terreur, stipe fen Hollanners en de Frânske bisetting, tsjin de wil fen it Fryske folk yn de unitaristyske en dus strang-sintralistyske steat trochfierd hat. Like min oer it feit, det it nei de Frânske bisetting restaurearre Nederlân dit sintralistyske steatsforbân oernommen hat. Like min hjiroer, det ûnder dy sintralistyske steat de tsjintwurdige Fryske biweging bigoun is, en det dy fen de miet ôf oan, yn minsken as Daem Fockema, Rinse Posthumus, Harmen Sytstra tsjin de steatspraktyk yn protest gien is.

Fryslân wurdt nou 150 jier út de Haech bistjûrd, sûnderdet der op hokfoar wize rekkene wurdt mei syn eigen skiednis, wêzen, sprake en kultuer; sels de Fryske tael, nei 150 jier Fryske biweging, bistiet offisjeel net. Foar elts dy’t meistriidt yn de Fryske biweging, stiet it dêrom fêst det Fryslân 150 jier forkeard bistjûrd is. Fen in “djûr en folk-ûntgroeid biwâld” hat H.S. Sytstra al sprutsen, en mei rjocht. It Haechske regear (de dynasty dêrlitten) en de Fryske folksmienskip steane mar al to folle as frjemden foar inoar oer’ (s. 4).

²⁴ Sj. bgl. P.H. van der Plank, ‘Dy forrekte Hollanners’, Frysk &

²² Olthof, 2019, passim.

²³ Sjoch foar in koart oersjoch bgl.: Bistjûr Jfr. Mienskip, *Meistriderskip. De Fryske biweging foar, yn en nei de Dútske bisetting* (Dokkum, Fa. J. Kamminga, 1947): ‘Fen 1579 oant 1796, goed 200 jier, bihearde Fryslân mei oare Nederlânske “provinsjes”, ta in federalistysk steatsforbân, de Uny fen de Foriene Leechlannen. It is twiivlich oft de oansluting dêrby ta stân kommen is op in demokratyske wize; it meartal yn Fryslân wie yn 1579 moai wis jit Roomsk, en anti-Uny. Yn de earste tweintich jier fen de Uny ha de steedhâlder Willem Loadewyk en de Frysk-nasjonale lieder Karel Roorda yn forheftich konflikt west oer de frage fen de Fryske selsstannigens en de Uny. Karel Roorda is fen syn eigen lânslju forleagene; de steedhâlder krige syn sin. Mar sels nei de ôfrin fen det konflikt bleau de Uny foar Fryslân oannimlik; gjin frjemd hie oer de

mjittige oermacht oplein en it Frysk safolle mooglik opkeard en weromkrongen.²⁴ Dy situaasje is yn 2020 wol in bytsje, mar net wêzentlik feroare. Dêrom is in oare en no écht demokratyske steatsstruktuer suver in izeren betingst om ta wier *lykweardige* en *lykberjochti-ge* taalferhâldings te kommen.

Dat de saneamde demokratyske ferhâldings op it stik fan de fertsjintwurdiging yn Nederlân lang net doge, wurdt ús hjoed-de-dei bygelyks ek wer dúdlik makke troch de jurist, skriuwer en politikus Thierry Baudet, dy't ek omtinken jûn hat oan it Switserske model fan demokrasy en in ferliking makket tusken Switserlân en Kalifornië. Dêrby jout er benammen omtinken oan it belang fan referenda, dy't yn dy 'lannen' wêzentlik bydrage ta mear'direkte' demokrasy en dat is dochs de kearn fan in échte demokrasy: it folk moat by it einsluten sels beslisse en oaren net fôár harren.²⁵

Tiid foar nije aksje

Dat folk is by my en de *Jongfriezen* it 'Fryske folk', dus de *Friezen*. Dy moatte harren autonomy werom hawwe. De *Fryske nasjonale identiteit* kaam yn de njoggentjinde iuw net út de loft fallen en 'de vermeende creatie ervan [kan] ook niet alleen aan de burgerij worden toegeschreven'.²⁶ Reden foar my om bygelyks in haadstik fan Baudet oer 'Het Zwitserse model' foar in kommende *Nij Frisia* yntegraal út it Hollânsk wei yn it Frysk oer te setten. Faaks kin dat ús (wer) ynspirearje om ta nije aksjes te kommen en ús natuerlike rjochten effektiver nei te stribjen. De heechste tiid ...

Petysje fan de Ried fan de Fryske Beweging op 18 des. 2018 oanbean oan leden fan de Twadde Keamer yn De Haach.

Frij, 16 sept. 1979 (ynstjoerd): 'Noch eefkes fierder en it Frysk krijt syn lêste rêstplak yn de namme fan skoalle, doarpsshûs en sportfjild en elke nijkommer ropt dat "die oude Friese straatnamen toch zo leuk zijn". [...] Dat it Frysk hjir fordwynt – leit perfoarst wol oan de hâlding fan dy forrekte Hollanners .... en fan dy forrekte Friezen [dy't it Frysk ferleagenje, sth].'

Van der Plank is twa kear promovearre. De earste kear op *Taalassimilatie van Europese taalminderheden. Een inventariserende en hypothesevormende studie naar assimilatieverschijnselen onder Europese taalgroepen* (Rotterdam: Bronder-Offset n.v., 1971; 271 siden).

²⁵ Thierry Baudet, *Breek het partijkartel! De noodzaak van referenda* (Amsterdam: Prometheus, 2017; 176 siden); sjoch benammen haadstik 4, 'Het Zwitserse model', s. 61-82.

²⁶ Han Nijdam, 'Postmodernisme, longue durée en de Friese identiteit', yn: *De Vrije Fries*, Jaarboek uitgegeven door het Koninklijk Fries Genootschap voor Geschiedenis en Cultuur/Koninklijk Genootschap foar Skiednis en Kultuer en de Fryske Akademy, diel 98, 2019 (s. 127).

Wij

Bestuur en leden van de Ried fan de Fryske Beweging

constatieren

- dat op 30 november 2018 in paviljoen Obe de Bestuursafpraak Friese Taal en Cultuur (BFTK) 2019-2023 is ondertekend door minister Ollongren namens het Rijk en door de Kommissaris van de Koning Arno Brok namens de provincie Fryslân.
- dat op 27 juni 2018 door de voorzitter Geart Benedictus van de Ried van de Fryske Beweging een Skaad-BFTK (alternatieve-BFTK) is aangeboden aan gedeputeerde Sietske Poepjes van de provincie Fryslân.
- dat in 1985 in Provinciale Staten van Fryslân de nota *Fan Geunst nei Rjocht* is aangenomen als richtinggevend beleidsdocument voor de Friese taal en cultuur.
- dat in de jongste BFTK in tegenstelling tot de vorige BFTK de provincie Fryslân als zelfstandige bestuurs eenheid niet geborgd wordt.
- dat er een discrepantie bestaat tussen de looptijd van deze BFTK (2019-2023) en de te bereiken doelstellingen voor het onderwijs in het Fries (2030).

zijn van mening

- ✓ dat een looptijd van 11 jaar zonder concrete tussendoelen aan het einde van deze BFTK leidt tot ongewenst uitstelgedrag bij de scholen.
- ✓ dat op grond van het Europees Handvest voor regionale of minderheidstalen (art. 7) ter bescherming van de Friese culturele identiteit en infrastructuur Fryslân als een zelfstandige bestuurs eenheid en als een zelfstandige stedelijke culturele regio "dient te worden geëerbiedigd".
- ✓ dat het wettelijke voorschrift met betrekking tot het draagvlak voor het onderwijs in het Fries geen recht doet aan de gelijkwaardigheid en gelijkberechtiging van het Fries. Bij geen enkel ander vak in het onderwijs geldt een dergelijke bepaling.
- ✓ dat Fries als vak en instructietaal in alle leerjaren van het primair, voortgezet en MBO onderwijs verplicht dient te zijn voor scholen in Fryslân.
- ✓ dat door de onderwijsinspectie het onderwijs in het Fries op dezelfde wijze dient te worden beoordeeld als het Nederlands.
- ✓ dat de actieve beheersing van het Fries een functie-eis dient te zijn voor functionarissen in bestuur en rechtspraak en overige openbare diensten in Fryslân.
- ✓ dat in het kader van de bescherming en bevordering van het Fries de overheid financiële ondersteuning dient te bieden aan een onafhankelijk Friestalig tijdschrift.

en verzoeken

- Rijk en Provinciebestuur bij de uitvoering van de vigerende BFTK ernstig rekening te houden met de opvattingen van de Ried van de Fryske Beweging ten aanzien van deze BFTK.

Bodderstocht 2020 op 'en nij grut sukses

Sneon 7 maart 2020 waard de twadde Bodderstocht holden, in 3-jierlikse tradysje fan de Jongfryske Mienskip.

De 'Bodderstocht' fan de *Jongfryske Mienskip* is in earbetoan oan bodders yn 'e Fryske striid, want neat is sa krêftich as de striid foar de eigen Fryske frijheid. It bestjoer en ferskate leden binne fan betinken dat der lang net genôch omtinken is foar minsken dy't de nekke útstutsen hawwe foar de Fryske saak. Doel fan de bodderstocht is om stil te stean by it libben en de dieden fan dy bysûndere minsken.

Taal, kultuer en skiednis fan in folk binne sterk beskiedend foar jins identiteit en dat freget om in effektive oerdracht en bewustwurding dêrfan by de generaasjes fan no en fan letter. It Fryske kulturele ferline, sa't wy it hjoed-de-dei (noch) kenne, is mear as wurdich om te ûnthâlden, te behâlden en troch te jaan en dêr hawwe gâns Fryske bodders har oanpart yn hân. Foar ús twadde bodderstocht hawwe wy omtinken jûn oan fjouwer fan dy Fryske striders. Ús tocht troch Fryslân gong sadwaande by in stikmannich grêven, monuminten en oare bysûndere plakken del.

Douwe Hermans Kiestra (Poppenwier, 4 desimber 1899 – Raerd [SWF], 3 juny 1970)

Douwe Hermans Kiestra wie in tige Frysksinne boer, skriuwer, dichter en politikus. Op it tsjerkhôf te Poppenwier hawwe wy efkes stilstien by syn grêf en dêr in skôging jûn fan syn libben, gedichten foarlêzen en blommen lein. Ek de krityk op him dêr't er mei te krijen hie, kaam op it aljemint. Douwe Hermans Kiestra wie in maat fan Douwe Kalma. Dêrnei reizgen wy troch nei it stee dêr't Douwe Kalma oanriden is troch in auto.

Douwe Kalma (Boksum, 3 april 1896 – Ljouwert, 18 okt. 1953)

Kalma rjochte 105 jier lyn, op 20 novimber 1915, doe't er noch mar 19 jier wie, mei seis oaren de *Jongfryske Mienskip* op mei it doel om Fryslân en de Friezen te ferheffen. De Fryske taal moast sadwaande ek kultureel meidwaan kinne op wrâldnivo.

Sander Hoekstra draacht in kaart gedicht foar dat Douwe Kiestra skreaun hat by it ferstjerren fan Sander syn pake yn 1942 (foto: S.T. Hiemstra).

Douwe Kalma wie in boaresoan út Boksum, in tige learde man en hie de jefte fan it wurd. Op 15 oktober 1953 is Kalma op tragyske wize oan syn ein kaam. Hy stiek op 'e fyts ûnder Wytgaard by de Weidumerhoeke de Brédyk oer. In frachtwein en in bus dy't fan Ljouwert kamen, lieten him oerstekke, mar in automobilist hie dat net yn 'e rekken, ried de frachtwein en bus foarby en skepte de fytser Kalma, noch mar 57 jier âld. Trije dagen letter stoar Kalma yn it sikehûs. In grut ferlies foar Fryslân. Wy hawwe wer wurdearjende wurden oan him wijd, de krityk fan guon op him neamd en blommen dellein op it plak dêr't Kalma fan de fyts ôfriden waard troch de auto.

Abe de Vries op 'e tekst oer libben en wurk fan Douwe Kiestra by it grêf yn Poppenwier (foto: S.T. Hiemstra).

Doেকে Gerbens Brouwer (Bitgum, 21 maart 1917 – Bitgum, 10 maart 1989)

Nei it middeisbrochje yn ytkafee Duhoux te Wurdum reizgen wy ôf nei it grêf fan Doেকে Gerbens Brouwer yn Bitgum. Brouwer hat yn 1951 fan de rjochter as Nederlânsk *steatsboarger* erkenning krige foar syn Fryske *nasjonaliteit*. Syn gewissebeswier tsjin de oantsjutting ‘Nederlandse nationaliteit’ waard op 16 jannewaris 1951 erkend troch de Kroan. En de Keamer fan Keaphannel, dy’t him by de ynskriuwing fan syn firma yn it hannelsregister yn it earstoan net as ‘Friesch’ ynskriuwe woe, waard yn it ûngelyk steld. Foar guon waard Brouwer letter de ynspiraasjeboarne foar de saneamde ‘ferklearring fan ôfstân’, wêrby’t ek besocht waard om ôfstân te dwaan fan de Nederlânske *nasjonaliteit*. Op it tsjerkhôf te Bitgum binne wer inkelde wurden oan him wiid en blommen dellein.

Waling Dykstra (Froubuorren, 14 augustus 1821 – Holwert, 15 jannewaris 1914)

De lêste bodder by ús tocht troch Fryslân wie Waling Dykstra. Wy hawwe him eare by

Sjoerd Groenhof (lofts) fertelt oer ‘Kalma’s stimme fan de Noardsee’ (Jubileumnummer Nij Frisia, 2015) en leit mei Sander Hoekstra (rjochts, mei in lytse Noardseeflagge yn 'e hân) blommen by it krúspunt dêr't Douwe Kalma oanriden is (foto: S.T. Hiemstra).

Sjoerd Groenhof oan it wurd oer de betsjutting fan Doekele Brouwer foar de Fryske saak en taal op it hôf te Bitgum (hielendal rjochts: Bertus Jans Postma) (foto: S.T. Hiemstra).

it monumint foar him yn Ljouwert. Waling wie ien fan de mannen fan de earste oere fan de Fryske Beweging en in wichtich Frysk skriuwer en foardrachtskeunstner. Ien fan Waling Dykstra syn gedichten begjint mei de rigel *‘Wat bisto leaflik, rizende simmermoarn!’* Dat is ien fan Fryslâns populêrste lieten wurden. Yn Ljouwert is syn libben skôge, binne gedichten foarlêzen en blommen lein.

De twadde bodderstocht fan de Jongfriezen waard op 'en nij in grut sukses, mei treflike taspraken fan Abe de Vries en Sander Hoekstra. De dei waard ôfsletten mei in slokje bearenboarch en nei in heildronk gong elts wer syn of har wegen. It kin sa in grif skoandere tradysje wurde.

Út namme fan de *Jongfryske Mienskip*,
Sjoerd Groenhof (bestjoerslid),
7 maart 2020

Groepsfoto (net hielendal folslein) makke nei in treflike ynlieding fan Abe de Vries oer Waling Dykstra by it monumint yn Ljouwert: TSJOCH! (foto: S.T. Hiemstra).

It is mei sizzen net te dwaan (IV)

Tom Dykstra*

It ferlies fan dyn taal giet djipper as it ferlies fan dyn lân

Út myn trije foargeande ôfleverings yn *Nij Frisia*¹ oer it ûnderwiisbelied foar it Frysk docht bliken dat yn dat belied spitigernôch gjin opgeande line te konstatearjen falt. Yn dizze *Nij Frisia* de lêste oer *It is mei sizzen net te dwaan (IV)*.

Hoewol't Ryk en provinsje sizze dat it better kin, is de regeljouwing foar it Frysk net emansipearjend en wurdt de (politike) situaasje fan efterstelling yn it ûnderwiis net oantaast. It (kollektive) probleem fan de Fryske taalmienskip is net op te lossen troch allinnich de klam te lizzen op de *persoanlike* ambysje fan yndividuele learkrêften en dy fan skoalbestjoeren sa't no it gefal is.

De regeljouwing foar it Frysk yn it ûnderwiis hat yn ferliking mei dy foar it Hollânsk gjin *lykweardigens* as útgongspunt. Op skoallen en ek yn de iepenbiere romte yn ús provinsje is it brûken fan ús taal gjin rjocht, mar earder in geunst. It is ommers hast in gewoante dat de foarsitter oan it begjin fan in gearkomste earst freget oft elts it Frysk ferstiet en oft der Frysk praat wurde mei. Foar in 'ferbod' op it Frysk hoecht mar ien de finger op te stekken! Ut respekt foar inoars taal is ûnderwiis yn it Frysk dêrom foar **alle** bern fan belang en draacht taalterreur net by oan in mienskip mei takomst. Wêr falt dan beliedsmjittich oan te wurkjen?

a. ûndemokratyske wetjouwing oanpasse

It feit dat it Ryk syn 'ferantwurdlikheid' foar it Frysk net opjaan wol en de provinsje eins allinnich mar ferantwurdlik is foar útfieringstaken, betsjut dat der sprake is fan twa 'hearen'. Oerheden, dy't net itselde tinke oer ûnderwiis yn it Frysk. De provinsje is bûn oan it wetlik betingst dat der **draachflak by de skoal-**

Tom Dykstra leit de finger by de makabere dûns om de kearndoelen Frysk hinne.

len wêze moat – in novum yn ûnderwiislân. Dêrtroch wurdt it rjocht op ûnderwiis yn de taal ôfhinklik makke fan positive of negative opfettings fan de ûnderwiisminsken sels. Gauris is der sprake fan in lege ambysje. Resint ûndersyk fan I & O (in ûndersyksburo foar de oerheidssektor) ûnder Nederlanners nei de binning mei harren provinsje jout lykwols oan dat trije fan de fjouwer Friezen tige grutsk op har eigen taal en kultuer binne.

Ryk en provinsje hawwe gjin ûndersyk dien nei draachflak ûnder de befolking foar it ûnderwiis yn it Frysk. Dat is yn 2012 ek de krityk fan de Raad van State op de draachflakkonstruksje yn de konseptwetsútstellen foar it Frysk. Yn syn rapport fan 2010 sjocht de ynspeksje (te min) draachflak ûnder skoalbestjoeren as in probleem, mar dat wol neffens de Rie fan Steat noch net sizze dat soks ek jildt foar de Fryske befolking en it provinsjebestjoer. Sa is út it ynspeksjerapport fan 2006 bekend dat direksjeleden yn it basisûnderwiis it belang fan âlden by ûnderwiis yn it Frysk gauris ûnderskatte mei alle gefolgen foar de posysje foar it Frysk op de skoalle.

¹ *It is mei sizzen net te dwaan (I)*, yn: *Nij Frisia*, nû. 2, simmer 2019, s. 21-25); *It is mei sizzen net te dwaan (II)*, yn: *Nij Frisia*, nû. 3, hjerst 2019, s. 19-22); *It is mei sizzen net te dwaan (III)*, yn: *Nij Frisia*, nû. 1, maitiid 2020, s. 15-18).

It *Rapport Taalplan Frysk* (2018) docht dan ek mei rjocht in twatal oanbefellings foar de needsaaklike ferbettering fan dat wetlik ramt mei as kearn: wat te dwaan as in skoalle net oan de kearndoelen foldocht (s. 230-231):

1. It *fuortsterkjen* fan it (fak) Frysk heart net allinnich in inisjatyf fan de skoallen sels te wêzen, mar de provinsje sil ek in aktyf belied fiere moatte dat op hantavenjen rjochte is. Der is noch ûnfoldwaande sprake fan ûnderwiisbelied dat rjochte is op ‘sa fier mooglik komme’.

2. It ferskil yn *taaleftergrûn* fan de learlingen heart net as argumint brûkt te wurden om hiaten yn it (ferplichte) oanbod te ferklearjen en/of te ferantwurdzjen. By in grutte fariaasje yn taaleftergrûn is in rike taallearomjouwing (d.w.s. in **ryk** oanbod) in earsten eask, sadat alle learlingen de taal leare kinne en ek leare te brûken.

It wetlik ‘draachflak’-betingst docht gjin rjocht oan ôfspraken yn ynternasjonale ferdraggen (lykas it Europeesk Hânfêst, kêst 8). It docht likemin rjocht oan de Fryske taalmienskip en moat mei it each op de takomst sa gau mooglik skrast wurde.

b. De Frysk-fijannige ‘Beleidsregel’ moat fan tafel

De provinsje hat nei oerlis mei it ûnderwiisfjild yn de *Beleidsregel 2015* keazen foar **it trochsneed behear-skingsnivo fan it Frysk yn de (skoal)mienskip** as it wichtichste kritearium foar ûntheffing. Skoallen kinne dan in *ûnderwiisprofyl* kieze mei in foar alle learlingen in gelikens oanbod fan méar of minder *ferplichte* kearndoelen Frysk.

Eins kin dat net, want minder dwaan as dat wat wetlik ferplichte is, is yn striid mei de wet. Ynstee fan in ryk differinsjearre oanbod nei te stribjen mei it each op de taalferskillen yn de groep (learlingnivo) makket de skoalle foar *alle* bern *deselde* kar út dy kearndoelen (skoalnivo). Benammen de Frysktalige bern wurde dêr it slachtoffer fan, omdat de kearndoelen foar de skriftlike feardichheden as earste skrast wurde. It jaan fan *parsjele* ûntheffing (d.w.s. foar in part fan de kearndoelen) is bedoeld foar beskate *net-Frysktalige* bern om fan harren net daliks alle foarskreaune taalfear-dichheden te freegjen. It ferplichte ûnderwiis yn it Frysk wurdt lykwols mei it ûntheffingsbelied yn de *Beleidsregel* ûnderstek dien en flink útholle ta in **earm** Frysk taaloanbod foar *alle* bern.

Neffens de skriuwers fan it *Rapport Taalplan Frysk* spilet de taaleftergrûn fan de learkrêften dêr in grutte rol by. Hja konstatearje in relaasje tusken de kar foar in leger profyl en it tal net-Frysktalige learkrêften oan in skoalle. In relaasje dy’t der eins net wêze mei. It *analfabetisme* yn it Frysk wurdt dus mei feroarsake trochdat in grut part fan de groepslearkrêften net betûft (genôch) is om ûnderwiis yn it Frysk te jaan en dat ek gauris net feroarje wolle. Yn it primêr ûnderwiis is soks benammen it gefal. Yn it fuortset ûnderwiis is dat better, want dat skoaltype wurket mei faklearkrêften.

Mei it each op kwalitatyf goed ûnderwiis yn it Frysk moat de *Beleidsregel* mei differinsjaasje op skoalnivo ferdwine, omdat it ûnderwiis yn it Frysk sa ‘fan de wâl yn ’e sleat’ holpen wurdt. Mei differinsjaasje op learlingnivo kinne feardichheidsferskillen tusken de bern opheind wurde lykas dat ek by oare fakken (ek) it gefal is. Fierders sille alle learkrêften – benammen dy yn it primêr ûnderwiis – op termyn by steat wêze moatte om meartalich ûnderwiis te jaan oan bern mei it Frysk as earste of twadde taal. Yn it fuortset ûnderwiis hâldt dat yn dat it Frysk tenei in *ferplichte* eksamenfak foar alle learlingen wurde moat, want ferplichte eksamens hawwe grutte ynfloed op de kwantiteit en kwaliteit fan it learoanbod.

c. Tekoartsjittend tafersjoch

Neffens de nije *Bestjoersôfspraak Fryske taal en kultuer 2019-2023* (BFTK) sil de ûnderwiisynspeksje syn taak foar it ûnderwiis yn it Frysk wer opnimme troch:

a) it reguliere *fjouwerjierlikse* ûndersyk nei hoe’t it *skoalbestjoer* tafersjoch hâldt op kwaliteit en oanbod fan it Frysk en, as dêr reden ta is, de skoalle in ferbetteropdracht te jaan en

b) oant 2030 twaris in tematysk ûndersyk te dwaan nei de ûntwikkeling fan it oanbod Frysk. Yn 2019 sil it earste tematysk ûndersyk útfierd wurde (meidieling fan de ynspeksje op de konferinsje *Frysk yn it ûnderwiis* yn Thialf op 20 septimber 2018).

In tige frjemde gong fan saken. Oan temarapportaaazjes is op it stuit alhiel gjin ferlet. De inket fan it prima *Rapport Taalplan Frysk* fan septimber 2018 is ommers noch mar amper drûch. De ynspeksje liket boppedat ien fan de beide pylders fan syn wurkwize te ‘ferjitten’, nammentlik dy fan de **jierlikse prestaasje-analyse** neist it fjouwerjierlikse ûndersyk. Neffens it ‘Onderzoekskader voorschoolse educatie en primair onderwijs’ (fan 1 july 2018) is dat needsaaklik, want: ‘*Deze combinatie van de kortcyclische prestatieanalyse en de*

langcyclische vierjaarlijkse onderzoeken geven in samenhang een betrouwbaar beeld van de onderwijskwaliteit, de kwaliteitszorg en het financieel beheer' (s. 30). De betrouberens fan it tafersjoch op it Frysk komt dus slim yn 'e kiif te stean as net neigien wurdt wat de bern fan de taal opstekke.

Foar bygelyks 'taal' (= Nederlandse taal) en 'rekenen/wiskunde' is dy kombinaasje al lang regel. Yn it basisûnderwiis wurde mei betroubere en falide toetsen en mei learlingfolchmateriaal systematysk de kennis en feardichheden fan de bern op dy kennisgebieten byholden en yn groep 8 folget dan de ferplichte en gauris 'gevreesde' lanlike **Eindtoets Basisonderwiis**. It 'ynstrumint' om de 'basiskwaliteit' fan it ûnderwiis oan de weet te kommen troch de resultaten ûnderling te ferlykjen.

No wie dy toets eartiids yn it libben roppen as helpmiddel foar de basisskoalle om in ferantwurde advys jaan te kinnen as de bern de stap nei it fuortset ûnderwiis sette sille. Hjoed-de-dei wurdt er ek ynset as middel om de kwaliteit (fan 'Nederlandse taal en rekenen') te mjitten. In grut neidiel dêrfan is dat it liedt ta in tryste ferskraling fan it basisûnderwiis op oare fakgebieten. Dat treft ek it Frysk. De druk dy't útgiet fan dy eintoets keart **ek** it Frysk as ferplichte taal – soms sels op advys fan de ynspekteur – út de measte basisskoallen.

De ûndersikers pleitsje der yn it *Rapport Taalplan Frysk* dan ek foar dat it belied de kommende tiid rjochte wêze moat op **hanthavening** – mei ferdrach fansels – mei in fokus op de wetlike ferplichting en in dúdlike rol fan de ynspeksje (s. 230). In rol dêr't ynspekteur-generaal frou Vogelzang by de presintaasje fan it *Rapport Taalplan Frysk* op 20 septimber 2018 yn Thialf oer sei dat de ynspeksje net fan doel wie 'efter skoallen oan te jeien'. No is 'jeie' grif gjin goede oanpak, mar it wie oan alles te fernimmen dat hja der noch net oan ta wie om *serius* nei te gean oft skoallen foldogge oan de grûnwetlike 'deugdelijkheidseis Fries'.

It yn de *BFTK 2019-2023* útstelde tafersjoch fan de ynspeksje is dan ek nêr rjochte op wat der berikt wurdt (**de resultaten**) mei it ûnderwiis yn it Frysk, mar wat de skoallen deroan dogge en derfan fine. Ferhalen oer wêrom't skoallen ûnderwiis yn it Frysk net 'helber' achtsje, binne der lykwols al genôch en helpe it Frysk net fierder. It om de safolle jier 'temperatuerje' litten fan it Frysk op skoalle (*LC*, 16 maart 2019) is neffens Twadde Keamerlid Harry van der Molen (CDA) dan

Tom Dykstra is ûnder mear tige warber yn de Feriening Frysk ûnderwiis (FFU).

ek ûnfoldwaande foar kwaliteitsferbettering. De útstelde tematiske ûndersiken en de fjouwerjierlikse ûndersiken jouwe boppedat fierhinne itselde sûnder systematysk te sjen nei wat der *echt* leard wurdt troch de learlingen. Betinkings kinne der ek wêze tsjin it feit dat de ynspeksje yn it ramt fan it rinnende tema-ûndersyk 2018-2019 fan bern fan de basisskoalle in fragelist freget yn te foljen oer 'wat jullie vinden van het Fries op jullie school'. By myn witten hat de ynspeksje nea earder basisskoallebern frege om harren oardiel te jaan oer in beskaat fak. Wol de oerheid sa foar syn ferantwurdlikheid – it algemien belang – foar it Frysk weiwine en it oan it oardiel fan de bern tabetrouwe dy't mooglik amper Frysk hân hawwe?

De ynspeksje soe, neist de reguliere fjouwerjierlikse ûndersiken, daliks úteinsette moatte mei alle jierren nei te gean wat de 'resultaten' foar it Frysk binne. Yn de kommende BFTK-perioade 2019-2023 kinne de keazen profilen dêr earst noch as útgongspunt foar brûkt wurde. Tagelyk mei de kar foar differinsjaasje op learlingnivo moatte de te kiezen profilen ôfskaft wurde en sil wurke wurde moatte oan reguliere jierlikse toetsing foar it Frysk yn de ferplichte *Eintoets Basisûnderwiis*. De tematiske ûndersiken kinne dan ferfalle. Mei in ferplichte eksamen Frysk kin en moat de kwaliteitskontrôle yn it fuortset ûnderwiis syn gerak krije.

d. Gjin útklaaide kearndoelen Frysk

Sûnt 2006 binne de kearndoelen Frysk net langer *spegele* (= lykweardich) oan dy foar it Hollânsk, omreden dat dy foar net-Frysktalige bern net *helber* (berikber) achte waarden. Dy eask fan *helberens* foar *eltse* learling is lykwols net relevant, omdat it skoaloanbod Frysk sa ryk heart te wêzen dat alle bern *de kâns* krije harren taalfearrichheden optimaal te fergrutsjen mei as doel om dielnimmer wêze te kinnen oan de Frysktalige taalmienskip.

Yn it *Rapport Taalplan Frysk* wurdt dêrom de fraach steld oft kearndoelen wol eksplisyt neffens *taaleftergrûn* fan learlingen differinsjearre wurde moatte sa't dat op dit stuit mei dy foar it fuortset ûnderwiis it gefal is. In yndieling yn *taaldomeinen* (ek wol taalskiften), lykas yn it primêr ûnderwiis, hat de foarkar fan de ûndersikers en kin soargje foar in bettere ôfstimming tusken de skoaltypen. It neffens de *Beleidsregel* (2015) as skoalle *skrasse* kinnen fan ferplichte taaldomeinen foar alle bern is in folslein ferkearde wei, omdat dan net foldien wurdt en wurde kin oan de ferplichting ta in 'ryk' taaloanbod.

Op dit stuit is in wurkgroep dwaande mei in konsept foar nije kearndoelen Frysk. Yn kêst 9.8 (Wet primêr ûnderwiis) en kêst 11.e.4 (Wet fuortset ûnderwiis) wurdt in ûndergrins oanjûn foar nije kearndoelen Frysk. De minister fan O&W hat it foech om gjin goedkarring te jaan oan in fêst te stellen konsept kearndoelen Frysk as gjin omtinken jûn wurdt oan:

- a. *het zich mondeling uitdrukken in het Fries en het verstaan van de Fries gesproken taal;*
- b. *het zich schriftelijk uitdrukken in het Fries en het verwerven van informatie uit in het Fries gestelde teksten;*
- c. *bevordering van het begrip van de Friese taal; en*
- d. *het ontwikkelen van een positieve houding ten aanzien van het gebruik van het Fries.*

Alle taalskiften/-domeinen – sawol passyf as aktyf – moatte der dus yn foarkomme. No is dy wurkgroep al moannen oan it wurk en it gefaar is grut dat der oanstjoerd wurdt op differinsjearre kearndoelen neffens de systematyk yn de *Beleidsregel 2015*. Dêr soe de provinsje net yn meigean moatte op grûn de *lykweardichheid* fan it Frysk yn in meartalich skoalkonsept. Better is it om te wurkjen oan in trochgeande learline Frysk yn it ûnderwiis. Of om de BFTK 2019-2023 te sitearjen, oant '[...] fan pjut oant promovendus, de goede rânebetingsten foar it balansearre oanbieden fan de Fryske taal kreëarre binne' (s. 13).

By it fêststellen fan in konsept foar nije kearndoelen Frysk (2019) moat útgien wurde fan in *lykweardige* posysje fan it Frysk oan it Hollânsk. In karmenu fan profilen op *skoalnivo* is net nedich, omdat ferskillen yn taalbehearsking ûnderwiiskundich ferantwurde oplost wurde kinne mei differinsjaasje op *learlingnivo*.

e. Ferlet fan yntegraal meartalich lesmateriaal

Yn de *BFTK 2019-2023* wurdt steld dat der in opkommend ferlet oan 'refitalisearring' fan (meartalich) ûnderwiis is. Nij ynsjoch yn meartalich ûnderwiis as in foarm fan 'translanguaging' (d.w.s. it fleksibel brûken fan de oan te learen talen) ferget dan *meartalich lesmateriaal* mei ek omtinken foar it Frysk as fier- en ynstruksjetaal by de oare fakken. It *Rapport Taalplan Frysk* wiist dêr ek op mei ferwizing nei de profesjonalisearring fan learkrêften/dosinten (s. 235).

It Frysk is dus ek as fier- en ynstruksjetaal needsaaklik, yn begjinsel by *alle oare* fakken, omdat de bern binnen en bûten de skoalle hieltyd jonger, earder en mear mei de oermacht fan it Nederlânsk en Ingelsk konfrontearre wurde. As (ek) yn teksten by dy oare fakken it Frysk nê't of net folweardich brûkt wurdt en de beide oare talen (Hollânsk en Ingelsk) wól oan de oarder komme, giet de kwaliteit fan harren Frysk hurd efterút.

It is needsaaklik dat de provinsje in stjoergroep fan saakkundigen ynstelt mei as taak it ûntwikkeljen fan yntegraal meartalich lesmateriaal foar it ûnderwiis yn Fryslân. Organisaasjes as de Fryske Akademy (taalwittenskip), de Afûk (ûntwikkeljen fan [Frysk] lesmateriaal), it Cedin (skoalbegelieding foar it Frysk), de hegeskoalle NHL Stenden (oplieding) en fertsjintwurdigers út it ûnderwiisfjild soene dêrby behelle wurde moatte.

Ta beslút

Yn de ôfleverings I oant en mei IV fan dizze rige 'It is mei sizzen net te dwaan' is besocht om in byld te jaan fan hoe't der beliedsmjittich omgien wurdt en wurde moatte soe mei it (ferplichte) ûnderwiis yn it Frysk. De (wetlike) ferplichting wurdt teneate dien trochdat de frijbljuwendheid sintraal stiet en de ambysjes fan skoaldireksjes en personiel beskiedend binne foar it wol of net (folweardich) opnimmen fan Frysk yn it skoalprogramma. Mei sok oerheidsbelied sil it nê't slagje om de maatskiplike efterstelling fan it Frysk te trochbrekken en it as in fanselsprekkende, earste taal

yn de provinsje te behâlden en fuort te sterkjen. Sa'n belied wurket net emansipearjend foar it Frysk en de Friezen.

Hoewol't de taalmacht fan it Frysk ôfnommen is, is 'refitalisearring' net ûnmooglik as der útgien wurdt fan in 'echt' lykwichtich meartalich konsept. Ryk en provinsje sille dan ôfskied nimme moatte fan it frijbljuwende belied foar it Frysk sa't dat yn regeljouwing en de BFTK 2019-2023 stal krige hat: ***It is (ommers) mei sizzen net te dwaan ...***

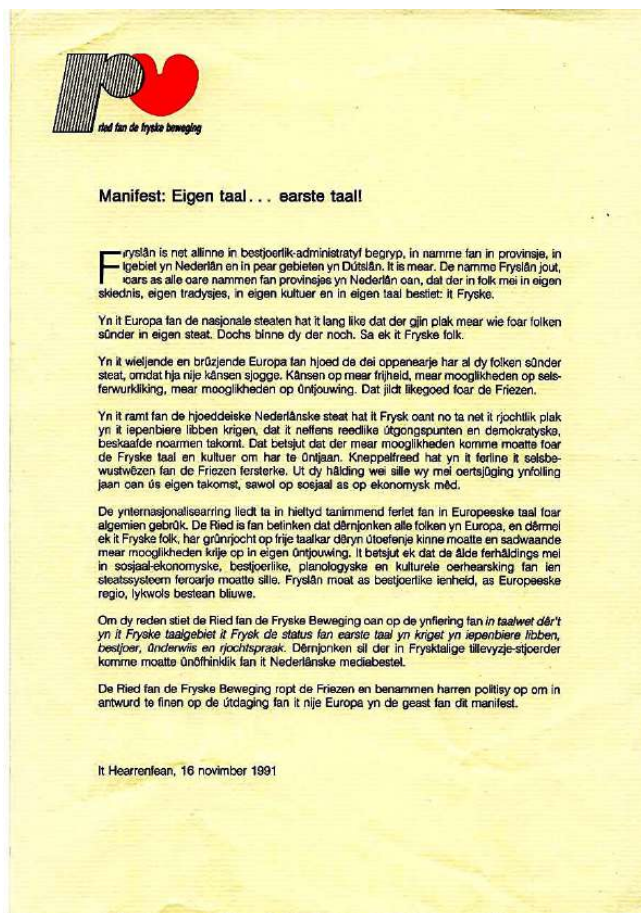
* *Drs. Tom Dykstra (Eksmoarre, 1942) is âld-dosint pedagogyk oan pabû's ('De Him', Snits; 'Stenden', Ljouwert) en fierwei de grutste helte fan syn libben warber yn ûnderskate Fryske-Bewegingsfermiddens lykas de Stifting Slach by Warns (waarnimmend foarsitter), de Feriening Frysk ûnderwiis [FFU] (foarsitter), de BoargerAksjegroep Sis Tsiis en it ûnderwiisfûns foar de Fryske Taal (foarsitter).*

Wurk: Drs. Th. Dykstra, **Makabere dûns om de kearndoelen Frysk hinne.** In oersjoch fan hoe't polityk (oerheid) en skoallen omgeane mei de kearndoelen Frysk foar it basisûnderwiis yn it tiidrek 1993-2017 (Itens, desimber 2017, útjûn yn eigen bekear). Ek oan te klikken op www.ffu-frl.eu

Aktiviteiten & Brieven, 24-08-2018 of: <http://ffu-frl.eu/PDF/Makabere.duns.ferzje.2-180827.compressed.pdf> en <http://ffu-frl.eu/PDF/180824.def.brief oan.PS.mei.leswizer.Makabere.duns.webst.pdf>

Net prate, mar hannelje en dan goed!

It Frysk moat ek de earste taal yn it ûnderwiis wurde.

Kollum fan Jaap Slager (10)*

Slavemoraal/Frysk forever

De pylken kinne ek oars rjochte wurde ...

It lân fan la-la

As it net sa skrinend wie, soe men slop wêze om de slavemoraal fan guon Amerikanen. Har presidint ropt wat en de helte fan 'e populaasje – benammen de *kristlike* helte fansels – praat him achteleas nei. It boechbyld neffens my fan dy moraal is har fisepresidint. De man ferknikt him hast. Hy docht my wat tinken oan in hûn dy't syn kop hieltyd ûnder de hân fan syn baaske triuwt en krij mar in aaike oer de snút. Winliken mear in hûnemoraal – fan in *opbrette* wynhûn.

Kroanfiruskrisis

Dat de presidint fan 'e FS himsels mear bekroanet om in kroan ... ehh, dollar as om syn folk as it derop oankomt, dêr sjucht grif nimmen mear nij by op. Dat doe't er earjuster tsjin sa'n reachfine sjoernalist rôp dat it rêden fan 'e ekonomy wichtiger wie as it rêden fan minskelibbens, dus dat it skielk mei Peaske moaier-nôch west hat en alleman wer yn 'e beage moat, koe men mar wachtsje op 'e opbrette wynhûnen dy't yn 'e bosk binne.

Sa wyt as kryt

En, ja hear, dêr binne se al te aaijen en te flaijen. De plakferfangend gûverneur fan Teksas makket it hielendal fan aaien. De âlderein, sa wol er hawwe, soene ryp en ree wêze en jou har libben foar de ekonomy fan bern en bernbern ...

Watsjo? Ja, de ideale skoansoan, hahaha! *Pretty shite, even for a white.*

'Pro Life'

Lju dy't alle klapsketen abbekaatsje foar de prenatale frucht ('ta Untermensch forcleärre' neffens Douwe) soe men wiswier wat mear begrutsjen fan ferwachtsje mei it postnatale produkt dat yn it laberet sit. Want, wêrom't *dat* yn 'e FS *wol* sûnder ferdrach ta *Untermensch* ferklearre wurde mei, is my jit net hielendal klear. Earst wiene it de yndianen dy't de pap kuolje moasten, doe de Afrikaansk-Amerikanen, koartlyn moasten de Meksikanen en de mohammedanen it begoarje, en no ... *de feteranen*.

Weromkomst fan de Ferlosser

Wat har presidint dan wol wer goed yn 'e lampe hat, is dat doemdeiprofeten yn 'e regel neat gjin dollars opjeie – ek net as se ris gelyk krije soene ... Ja, lit dat mar efkes yn jim omgean.

Dat moai wis dat er by himsels tocht hat: as ik no úthâld dat it holste fan 'e krisis mei Peaske wol beslikke is, en it komt – tsjin hope op hope fan lju dy't derfoar trochleard hawwe – noch út ek, dan bin ik skielk it op hannen droegen Peaskelaam ... ehh, de *ferseine* weromkomst fan de Ferlosser.

De wrâldtaal Frysk

No haw ik neat tsjin op optimisme, sa net, mar it moat al binnen ridlike mjitte bliuwe, no. Dat ik seach alsa benijd op, doe't ik justerjûn yn it boekje *Taal fan it hert* lies dat it Frysk 'hjoed-de-dei stevich ferankere is yn de Fryske maatskippij', nei't it iuwenlang by de flotgerzen lâns kloatsekje moast.

No ha wy de hichte! Is der by al dy lju dy't de drompel plat wâdzje by 'vadertje Staat' – mei smeekskriften dat der wiswier wat barre moat, om't ús sprake al nei de lodde rûkt – altemets ien fan 'e fiif it bolwurk om?

Taal fan it hert

De striders foar it Frysk kinne troch de titel fan dit stikje lichtwol begripe dat ik har in slavemoraal oanwriuwe wol. Perfoarst net! Ik haw in fierste grut respekt foar har en foar harren saak. Boppedat is it bûgjen yn Fryslân lokkigernôch net endemysk – lit stean fan *pandemysk*. Mar, yn stee fan – ta wize fan sprekken dus – de kop ûnder de hân fan in stjuch en stymysk baaske te triuwen, soene de foaroanmannen har pylken neffens my ek oars rjuchtsje kinne. Bygelyks op baas ynternasjonale bedriuwen (ik hoech gjin nammen te neamen, tink?) dy't op 'en fynsten oanfiele dat men mei jins sibben en freonen yn deselde taal *appe* wol as dêr't men mei harren yn *praat*.

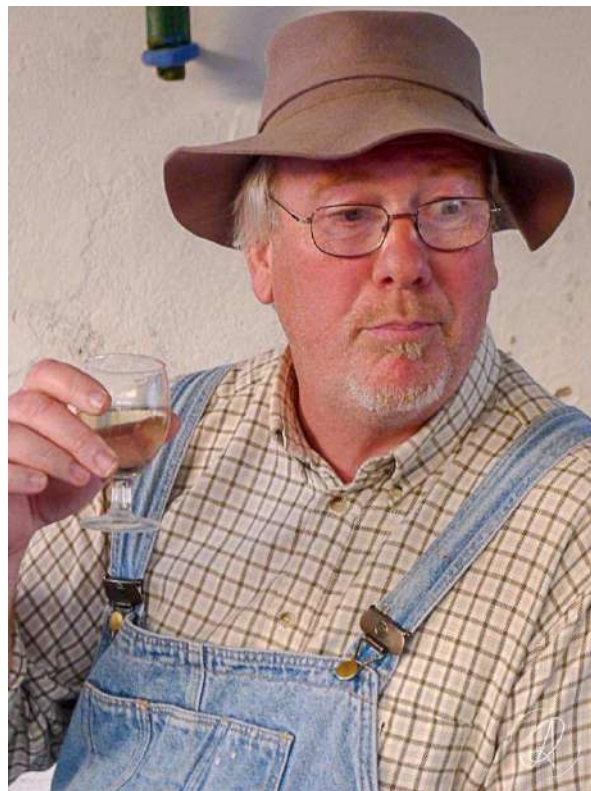
Frysk foar kar

Oft wy it moai fine of net, mar dêr leit neffens my de takomst – by snoadfoans, kompjûterspultsjes en sosjale media.

Hoe't ik soks wit? No, om't it my frappearret dat ik hieltiten faker oanklamme wurd fan bedriuwen dy't my freegje oft ik soks oersetse wol fan it Ingelsk nei it Frysk. Ik haw fan 'e moarn noch foar in opdracht betanke yn it ramt fan in nij kompjûterspul. Ik fiel my net saakkundich – ik haw noch nea sa'n spultsje spile!

Fryske dialekten

Mar ek oare dingen! Freegje my bygelyks net wêrom't ynternasjonale spilers út Amearika wei har leveringsbetingsten perfoarst ek yn it Frysk hawwe wolle. Of

Op it Frysk forever ... **TSJOCH!**

wêrom't in sjeik in Fryske spreuk yn syn paleis oan it lewant hingjen hawwe wol. *Ik* fyn it goed.

Mar men moat al op jins iepenst bliuwe, want ferline wike moast ik in Japansk bedriuw te hâlden jaan dat se better in oar sykje koene foar in oersetting nei it Frysk ... dat yn Sleeswyk-Holstein praat wurdt.

** Jaap Slager (Ljouwert, 1958) wennet yn Portugal en hat tige niget oan talen. Hy hat in treflike behearsking fan it Frysk (memmetaal), it Hollânsk, Ingelsk, Portugeesk, Frânsk en Dútsk. Dizze kollum is skreaun op 26 maart 2020. Yn syn 9de kollum oer 'Fryskfersmiting' (Nij Frisia, nû. 1, maitiid 2020, s. 19) hie de betsjutting fan de ôfkoarting **OSM** 'Ons Soort Mensen' wêze moatten en dat is wat oars as **Online Soccer Manager**. **Ons Soort Mensen** binne lju út de 'eigen rinfuorge' mei amper of gjin belangstelling foar it rike idioom fan it Frysk. Dêr hearre Jongfriezen út soarte net by ...*

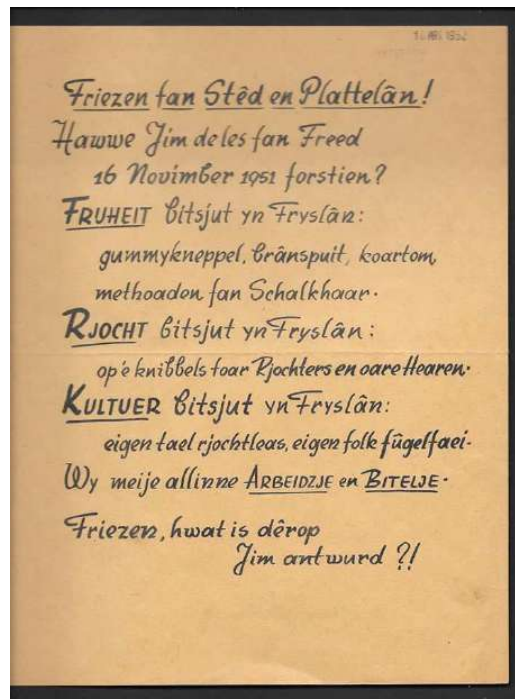
Taal yn de Twadde Keamer

Kneppelfreed (16 novimber 1951), dei fan Hollânsk rjocht dat as ûnrjocht ûndergien waard, dei fan mislediging fan in grutsk en frij folk (LC, 17 novimber 1951). Hollân hie wat goed te meitsjen en skoep in klimaat fan *Wiedergutmachung*: mr. Hollanner, de foar alle kneppeljen ferantwurdlike Hollânske Ofsier fan Justysje, waard thúshelle en wurk yn Hollân taskikt en de foarsitter fan de Twadde Keamer, mr. Kortenhorst, ferklearre mei klam dat er gjin beswier meitsje soe as Fryske Keamerleden yn har eigen taal oan it wurd woene: de âld-minister presidint, prefester Gerbrandy, droech yn 'e Keamer de oersetting fan Guido Gezelle syn 'Rietzang' foar:

*'O 't rûzjen fen it roatkjend reid!
O wist ik hwet dyn liet my seit! ...'*

om de Keamer de skjintme fan syn taal te bewiizjen. De Friezen mochten oars wol in tolk meinimme om har wurden foar de kollega's oer te setten (it doetiidske tydskrift 'Post', 17 febrewaris 1952).

It Hollânsk liket nei gychem te gean. Nefens de heechlearde Rintsje Sybesma hawwe universiteiten der mei har Ingelsktalich ûnderwiis al in begjin mei makke (de *Volkskrant*, 28 july 2017). Sa mei it oars mei it Frysk net gean. Ús prefesters hawwe al frege om fersterking fan har ûnderwiis. Dat wie foar it CDA-Keamerlid Van der Molen oanlieding om der by de minister fan ûnderwiis nei te fernimmen. Ek om de Keamer te hifkjen, stelde er de skriftlike fragen yn syn eigen taal. Mar dat woe de Keamer net heal lije (LC, 14 febrewaris 2020). Wêrom net?

Struibrief oer Kneppelfreed (1951), dat by Postma oan it lewant hinget. De fer- en ûnderdrukking fan ús taal is jit jimmeroan (2020) net foarby ...

Bertus Jans Postma

Omdat der foartiids nea gjin Fryske fragen west hiene en dat sadwaande mar moai sa bliuwe moast — oant yn ivichheid, tink. Dat argumint mei minsken yn de deistige omgong hiem en eigen wêze, mar Keamerleden? It wie hiel oare tee as dy fan Kortenhorst.

Yn ús steateseale mei in Hollanner syn fragen oan it kolleezje ek wol yn it Hollânsk stelle en lyksa heart in Fries yn elts fan beide Keamers it frij te hawwen om yn de eigen taal syn skriftlike fragen oan in minister te stellen. It liket my foar in Fries nochal fernederjend ta om fan kollega's ta in Hollânske oersetting fan syn fragen twongen te wurden.

Mar trije spul is út: Van der Molen en syn fraksje litte har ein net slûpe. Hulde oan it CDA. En de Keamer? Dy heart sels mar op in oersetter út te gean ...

Bertus Jans Postma,
Bitgummole, 24 febr. 2020
(en net pleatst as ynstjoerd stik yn de LC)

Bertus Jans Postma, bodder yn de Fryske striid en earelid fan de JFM, yn syn húskeamer te Bitgummole mei boppe him oan de boekekast it moanjende struibrief oer Kneppelfreed (foto: S.T. Hiemstra, 'Bodderstocht', 7 maart 2020).

Oan myn bern oer ús heit, jimme heit syn heit*

Wytze de Boer

Pretoria, maaie 2001

Ús heit Eeltsje de Boer

Ús heit, *Eeltsje de Boer*, wie slachter op 'e Ryp en ek fetweider. Hy is yn 1946, 43 jier âld, oan maachkanker ferstoarn. Hy liet in jonge widdo en seis lytse bern efter ...

As ik no oer ús heit syn libben skriu, is it wat ik fan oaren heard haw, mar foaral sa't ik it sels meimakke haw en sjoen haw en field haw. Ik sil faaks wat tefolle 'ik' neame en oer myn eigen jonge jierren prate, mar dat sil jimme, hoopje ik, net ferfele.

Op 'e Ryp mei syn twatûzen ynwenners en sa'n trijehûndert boeren wienen trije skoallen (iepenbier, grifformeard, troch de oaren ek wol 'fyn' neamd, en de roomske skoalle) en ek fjouwer tsjerken. De grutte tsjerke wie frijsinnich herfoarme, mar der wie ek noch in groep rjochtsinnigen, de ortodoksen (letterlik: 'de rjuchte rêgen'), dy't harren eigen tsjerke hienen, it *Mosterdzaadje*, mar tagelyk ek lid bleauwen fan de grutte tsjerke. En alle jierren dienen dy mei oan it stimmen foar de tsjerkerie. Dat op in kear kaam ien fan ús heit syn freonen by him en sei: 'Eeltsje, wy moatte lid wurde fan de tsjerke, oars wurde de finen baas.' Dat sa hawwe in hiel stel boeren en oaren, ús heit ynbegrepen, harren dope litten. Sa djip gong it leauwe yn dy omkriten. Sûnt Bonifatius syn tiid, nim ik oan.

Yn 1935 moete ús heit op it stasjon fan Hatzum by De Ryp *Agatha Bonne*, in kreaze plysje dochter út Winsum. Ús mem fertelde letter wol, dat se daliks

fereale wie op ús heit, in grutte keardel yn syn wite kile.

Ús mem har mem, myn 'oma', kaam fan Skylge en dy wie wat Hollânsk-eftich. Se praten yn 'e hûs yn Winsum Hollânsk. It wie ûnder de jonge manlju rûnom yn de omkriten bekend, dat plysje Bonne seis moaie dochters hie, mar men moast goed oppasse, want de man wie net mak. Dat wie ek oeral bekend. As plysje Bonne nei ôfrin fan in dûnsjûn mei in kollega by de útgong stie, elts mei de hân oan de sabel, dan rûn it jongfolk as nuete skiep nei bûten. 'Opa' hat my letter wol ferteld dat er der mei de sabel ek wol goed op losslein hat, mei de skerpe kant.

'Oma' hie altiten opsjoen by ûnderwizers en amtners en sok folk en hie graach har dochters oan sa'n ien ta hawwe wollen, mar se wist út har jonge jierren fan earmoede en hat altiten tocht: 'In slachter is net in gekke partij foar myn dochter, want dan hawwe jo altiten iten yn 'e hûs.'

En dat die bliken, want op 10 maaie 1940 rôp ús heit ús mem út de keuken wei: 'Dêr binne se al, frou.' De Dútske fleantugen fleagen doe boppe Fryslân en de rest fan Nederlân. De oarloch wie net in tiid dy't ús heit nei't sin wie, al hied er neat op 'e Dútsers tsjin. Hy moast neat fan polityk hawwe en noch minder fan amtners en oar 'overheids'-gedoch en wie net militaristysk ynsteld, likemin as de measte Friezen.

Syn sweager, omke Marten, troude mei syn suster, ús 'tante Klas', wie fyn en dus tige foar 'koningin en vaderland' en sa. Ús heit sei tsjin him: 'It kin my neat

Ús heit Eeltsje de Boer mei de lytse Wytze (foto 1938).

Op 'e iisbaan by ús heit syn mesterij.

skele as se ús no út De Haach of út Berlyn wei regearje.' Omke Marten rûn lulk fuort. Dat de keninginne mei it regear nei Ingelân ta flechte, foel de minsken, mar it meast de grifformearden, hiel slim ôf.

De oarloch

De Dútske besetting wie yn it begjin net al te slim yn Fryslân, want de boeren en sa krigen it folle better nei de krisistiid, doe't se sa'n bytsje foar de molke krigen, dat guon de molke wol yn 'e sleat rinne litten hawwe. In protte boeren, mar ek oaren, fûnen it sadwaande yn it begjin – doe't de Dútsers oan de winnende hân wienen – net sa slim.

It iten en oar húshâldguod kaam 'op de bon', waard dus rantsoenearre. Mar 'Germaanske' bern wienen wolkom en froulju mei in lytse poppe krigen ekstra taslach oan bonnen foar suvelprodukten, hjouwermout en oar iten. Ús mem hie fóár de oarloch twa en hat yn de oarloch trije fan har seis bern krigen. Dy taslach die dus wol fertuten.

Ús heit hie foaral letter net folle nocht mear oan de slachterij. Om altiten freonlik wêze te moatten tsjin klanten, dy't soms frekte sinnich wêze koenen, foel him net ta. Yn de oarloch, doe't alles krap wie, wienen de minsken soms oerdreaun freonlik en dat koe ús heit noch minder ferneare. De minsken sochten dan geunsten yn de foarm fan fleis, fet en spek. Op in kear kaam der ris in man, in sjerpslikker, dy't ús heit sá al

net útstean koe. Dy lei in doaske sigaretten op 'e toanbank mei: 'Sjoch De Boer, dat is foar jo.' 'Lis it dêr mar del, der komt wol ris ien', wie heit syn beskie. Sa sljocht as de minsken yn de oarloch nei fleis en foaral nei fet wienen, sa sinnich en ferfelend waarden se nei de oarloch. Doe mocht der gjin rantsje fet mear oan it fleis sitte. Somtiden mei in ferlechje: 'Dokter hat sein: ik mei gjin fet ha.'

Ús mem hat letter wolris sein: 'Trochdat ús heit jong dearekke is, is him ek in soad besparre bleaun.' Hy hat faak útsjoen nei in kafee, mar dêr hat ús mem har mei alle macht tsjin ferset. Net dat se bang wie foar drank, mar se wist dat it kafeehâlderslibben foar in frou in min libben wie. Ús heit hold fan gesellichheid en tocht der, tinkt my, net oan dat jo yn in kafee ek freonlik wêze moasten. Hoewol't Fryske kafeehâlders ornaris net foar de klanten kroepen. Lykas Sjoerd Rinsma fan *De Posthoorn* op 'e Ryp. Dy hie in kear in klant dy't oeren sitten bleau op ien kopke kofje. Op it lêst frege Rinsma him: 'Moat mynhear ek skite?'

De oarloch wie in soarchlike tiid. Der kaam gauris ynspeksje fan kontroleurs yn de slachterij. Amtnerij en regels der koenen de Dútsers ek wat fan. De measte fan dy regels binne letter bleaun. Der waard ek in kear yn 'e nacht op de doar kloppe, mar ús heit en mem slepten sa fêst, dat de *Grüne Polizei* al mei de gewearkolven op de doar sloech. Dy gie dan by de huzen lâns om ûnderdûkers te sykjen. Ik wit noch dat der in soldaat om de hoeke fan 'e sliepkeamer seach, dêr't ús Cees en ik tegearre op bêd leinen. Grif net in hiel skokkend barren, mar in bern ûnthâldt soks.

Yn de tiid fan de Dútske besetting moasten alle manlju yn de 'Arbeitsdienst'. Wa't dêr gjin nocht oan hie, koe ien fan twaen dwaan: by de *Waffen SS* of ûnderdûke. It lêste wie it gefaarlikste. Want de Dútsers dienen hiel reedlik as men jin oan alle regels hold, mar oars wienen se net mak.

Allinnich boeren, middenstanners en lju dy't mei de itensfoarsjenning ('voedselvoorziening') te krijen hienen, krigen meastal in *frijstelling* op harren *Ausweis*, in ID-kaart of in persoansbewiis, sa't dat hjitte. En sa'n bewiis moast eltsenien hawwe. Op in kear moasten alle manlju harren wer melde by it stasjon (in skeppe meinimme en iten foar twa dagen) om wer sa'n nije fergunning (of net) te krijen. Ús heit en in oare slachter der op 'e fyts hinne, want se rekkenen derop dat se wol in nije 'Ausweis' krije soenen. Mar om't der te min lju opdaagjen kommen

wienen, waard der ynienen kommandearre: 'Gjin Ausweisen mear en allegearre op 'e trein.' Ús heit en dy oare slachter naaiden daliks út nei hûs ta.

No wie it fansels net bêst, want ús heit siet dêrtroch sûnder persoansbewiis en koe samar oppakt wurde. Dan waard men net sa noflik behandle. In grut probleem. Doe sei ús mem, dy wie noch mar 32 jier: 'Ik gean nei de Sicherheitsdienst.' Ús mem nei Ljouwert ta. Se soarge wol dat se der op har moaist útseach. Dat hat se my letter ferteld en dat sille jim wol leauwe wolle, ús mem kennende. Sy nei de 'Ortskommandant'. Wat se dêr sein hat, wit ik net, mar doe't se thús kaam, wie ús heit sa bliid as ik him nea earder sjoen hie en o sa grutsk op syn frou: ús mem hie de 'Ausweis'.

Noch ien kear yn de oarloch hie ús mem in ferrassing foar ús heit. Yn dy tiid wienen sigaretten hast net te krijen en sigaren al hielendal net, fansels. Dy hie de 'Wehrmacht' nedich. Guon minsken ferbouden harren tabak sels en ik wit noch dat wy oan de sinnekant fan it hûs ek in kear in pear suterige plantsjes tabak yn de tún stean hienen. Der waard yn dy tiid net foar neat in rymke oer songen: 'Hotsjek, hotsjek, eigen teelt is rot shag'.

Yn 'e midden fan de oarloch sei ús heit in kear: 'Ik woe wol dat dy ferrekte oarloch in kear foarby wie, dan koe ik teminsten wer ris in sigaar opstekke.' No hie ús mem foar de oarloch, doe't dy al lang drige en der mobilisaasje wie, tsjin Bonnema, de winkelman, sein: 'Bring my 'safolle' kofje, tee, lúsjefers en noch mear, en ek in pear kistkes sigaren.' Dat ynslaan fan guod waard yn de oarloch 'hamsterjen' neamd en wie strang ferbean. Der wie ek in ferske fan: 'Holder de bolder, we hebben een koe op zolder, een bonte koe, een hamsterkoe, aboe, aboe, aboe.' Der is wol ris sein, dat tiden fan krapte hichtepunten fan keunstsinnigens binne ...

Doe't ús heit yn 1943 dus oer sigaren begûn, sei ús mem: 'Hasto sin oan in sigaar?'

En heit feralterearre: 'Wat bliksem, hasto sigaren? Ús mem nei boppen ta en se kaam mei in kistke sigaren werom. Dat hie se trije jier stilholden ...

Dat hamsterjen, dat ynslaan fan foarrie, hat ús mem letter ek gauris dien. Yn de oarloch yn Korea, 1952, hie se rys en sûker ynslain. Dy rys wie tweintich jier letter noch fan oer.

Wytze de Boer (foto 1968).

Beslút

No haw ik it measte wol sawat opskreaun. Der binne noch wol mear dingen dy't ik as jonkje ûntholden haw, mar dy hawwe net al te folle mei ús heit as persoan te krijen. Ien fan de dingen dy't my bybleaun binne, is dat ús heit my faak meinaam nei it lân ta, dêr't er fee hie. Dan siet ik foar op de stange fan de fyts en ik rûk noch syn azem, dy't nei piiptabak roek.

Yn de oarloch, ik wie seis jier, haw ik polio ('berneferlamming') hân, in firussykte. Der ware in epidemy om op 'e Ryp, in stik of tsien bern krigen it. Ús mem sei, dat ik op in moarn oan har frege: 'Wol mem my iten jaan, ik fiel myn hannen net mear?' De iennichste kear, dêr't ús mem fan wit dat ús heit gûld hat.

Yn it sikehûs yn Ljouwert, de barakken, spesjaal foar besmetlike sykten, kaam ús heit en brocht dan foar de hiele seal aaien. De smaak fan dy bakte aaien stiet my noch altiten by.

Wat dy polio oanbelanget, hawwe se my earst yn de rêch spuite. Fjouwer ferpleechsters holden my fêst. Nei trije wike seinen se: ik moast mar ris foarsichtich fan 't bêd ôfkomme. Ik wit noch dat de dokter en susters ôfwachtsjend stienen te sjen. Ik besefte doe net werom. Dat is dus allegearre goed kommen ...

It wie yn it lêst fan de oarloch (april 1945), doe't ús

heit en mem en Cees mei de taksy kamen om my op te heljen. ûnderweis moasten se noch oan 'e kant fan de dyk yn de ûnderwâl skûlje, want de Ingelske fleanlugen beskeaten it fleanfjild by Ljouwert. Dat lei flakby de barakken en wy as bernepasjinten stienen mei de ferpleechsters nei it bombardearjen te sjen. Wat in bern net allegearre ûnthâldt ...

* *Yngenieur Wytze de Boer (De Ryp, 1937) wennet yn Pretoria (Súd-Afrika) en is in trou lêzer fan ús blêd. Hy hat ús op 11 maart 2019 boppesteand persoanlik brief oer syn heit tastjoerd, dat er yn maaie 2001 oan syn bern takomme litten hie. Hy hat der foar Nij Frisia in grut part úthelle om it net te lang te meitsjen. It hjirboppe ôfprinte part giet oer it doarpslibben op 'e Ryp en oer de Twadde Wrâldoarloch. It liek ús nijsgjirrich, mei tank oan Wytze (!), om dat brief mei ús lêzers te dielen. Yn Nij Frisia (jrg. LXVI, nû. 1, maart 2017, s. 8-14) hat Wytze de Boer skreaun oer syn eigen libben yn it fiere suden: 'In Fries yn Súd-Afrika'.*

Omke Klaas de Boer, ús heit syn neef, en slachter yn Tsjummearum, is twa jier nei ús heit ek operearre oan de mage, mar hy is der goed foarwei kommen. Hy hie noch mear it mier oan de slachterij as ús heit, wit ik noch wol. Foaral om foar de klanten krûpe te moatten. Hy gie op it lêst ek net mear te rûnfreegjen (bestellings opnimme oan it begjin fan de wike om dy dan tongersdeis of freedse ôfte leverjen), suteljen biet dat. Omke Klaas brocht de klanten itselde dat se de foarige wyks krige hienen en as it net nei 't sin wie, moasten se it mar sizze. Op it Bilt, yn it noarden fan Fryslân, dêr wennet wat in oar slach Friezen, net al te ûnderdienich en net al te kristlik (lêst: De Sûnde fan Haitze Holwerda fan Ulbe van Houten). En nuvergenôch, hy hold ek noch klanten oer. In pear jier letter is er opholden en ornearre: 'Ik gean út te fiskjen en de klanten kinne ferrekke.' Omke Klaas wie in soan fan omke Gerrit de Boer, in broer fan myn pake Wytze. Omke Gerrit wosk syn fuotten ien kear yn it jier, as it syn jierdei wie ...

Alles hawwe, neat misse kinne

It Frysk is de 'ûnderlizzende taal'. Dy beide wurden — út in brief fan de CDA-Steatefraksje fan sa'n 25, 30 jier lyn — binne my bybleaun. Foar de skriuwer sil it Hollânsk de boppelizzende taal, de 'boppetaal' west hawwe, dêr't ús ûnderlizzende taal, de 'ûndertaal', mei ferdrukt waard — 'ûnderdrukt' wurdt hjir en der sein.

Feitwier is dat de boppetaal suver alles al yn 'e macht hat:

1. **It Iepenbier bestjoer:** skriftlik ferkear, folgjend taalbelied, plaknammen. Nei de dekolonisaasje fan Yndonezië kamen de lânseigen ierdrykskundige nammen — Jakarta, Kalimantan, Laut Jawa (Javasee), ensfh. — rillegau werom. En hjirre? De Fryske út-buorrens fan Achtkarspelen hawwe 61 jier (!) op 'e Fryske kombuorden wachtsje moatten (LC, 17 july 2019). Wa't hjirre as échte kolonisten sjonge fan 'Wij willen Friesland houwten' hawwe sels oarekant Kuunder en Lende gâns Hollânsktalige plaknammen, hûn-

dert is mar ien.¹ En dan de Bilkerts har *Froubuurt* net gunne en de Friezen har *Hjerbeam* net. Fûl as foarken kinne se nul en neat misse.

2. **De rjochtspraak:** 'Friese taal sneuvelt door Zwolse officier' (LC, 19 maaie 2019). By myn witten hat der oan it Saailân mar ien kear in folslein Frysktalige rjochtsitting west — op oanstean fan de ofsier mr. Brouwer, notiids boargemaster yn Bûtenpost.

3. **De parse:** de boppetalige *Leeuwarder Courant* hat yn de lêste 70 jier mei 21350 gewoane dagen ien kear (op 12 juny 2001) in alhiel ûndertalige *Ljouwerter Krante* west.

4. **De tsjerke:** 'Lof God, hy sprekt ús taal alhiel' (liet 273), mar de tsjerke wol sneintemoarns út noch yn net oan *Syn ûndertaal*.

De ûvertuere ta de weryndieling ferrûn net sûnder wryt of slyt. In *Bildtse Post*-enkête ûnder 369 Bilkerts levere goed 72% tsjinstanners fan de fúzje op. De boargemaster, yn it sâlt bebiten, ferrifele it folk mei syn sizzen dat de stekproef te lyts west hie, want 'his show must go on'. En de Bilkerts joegen belies, mei in swier hert giene se DE *Waadhoeke* yn. Al hie nimmen

¹ De útdrukking 'hûndert is mar ien' betsjut 'in hiele protte kin in bytsje lykje'. Dy waard wol brûkt troch Teake Hoekema. Sa kin foar in miljoen hûndert euro oanfiele as wie it ien euro (dus mar in lyts bytsje).

in idee fan de takomst, de stille hope wie dat de nije gemeente dochs wat in mienskip fan alle Waadhoecksters wurde soe. Heden noch ta! Ien fan de earste wurden dy't se oan de Harnzerwei betochten wie 'samenleving' foar dat *Friesche* 'mienskip' yn 't plak.

Oant no ta hat it Biltsk net folle omtinken krige, doarpsnammen as *Froubuurt* en *Ouwe-Syl* hâldt de wethâlder yn 'e bûse. Bestjoer en folk steane meikoarten oan it Saailân foarinoar oer. En dat neame se dan 'samenleven'. 'Bilkerts voelen zich nog niet thuis in Waadhoeke' (LC, 5 july 2019); 'Bilkerts nog onwennig na herindeling' (Bildtse Post, 10 july 2019).

Bertus Jans Postma, Bitgummole

De Bilkers har Froubuurt gunne ...

Taal fan it hert

Boppe: De provinsjale brosjuere *Taal fan it hert*.
Lofts: Jaap Slager: 'Tsjoch'.
Rjochts: Struibrief oer kneppelfreed.
Under: By Bertus Postma thús.

Friezen fan Stêd en Plattelân!
Hawwe Jim de les fan Freed
16 Novimber 1951 forstien?
FRUHEIT Bitsjut yn Fryslân:
gummykneppe, brânsput, koartom,
methoaden fan Schalkhaar.
RJOCHT Bitsjut yn Fryslân:
op 'e knibbels foar Rjochters en oare hearen.
KULTUER Bitsjut yn Fryslân:
eigen tael rjochtloas, eigen folk fûgelfaai.
Wy meije allinne **ARBEIDZJE** en **BITELJE**.
Friezen, hwat is dêrop
Jim antwurd ??

Lofts-boppe: Sjoerd Groenhof en Sander Hoekstra by de Weidumerhoeke by Wytgaard.
Midden (2x): Abe de Vries fertelt oer Douwe Kiestra.
Lofts-ûnder: Sander Hoekstra draacht in gedicht fan Douwe Kiestra foar.
Rjochts-ûnder: Sjoerd Groenhof sprekt oer Doekele Brouwer.

